

Mladika

4-94

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

67

117 986 1994

čnik - junij 1994 L. 3000
sile - giugno 1994

504581,4

COBISS ©

MLADIKA 4

IZHAJA DESETKRAT V LETU
LETO XXXVIII. 1994

KAZALO

Ali se lahko obrne na bolje?	101
Dolores Terseglav Štrucelj: Trije otoki	102
Mogoče bi vas zanimalo vedeti Pod črto.	103
Zora Tavčar: Slovenci za danes: Dimitrij Kodrič	107
Nada Pertot: Gospa Tončka Kosovelova pripoveduje	114
Marija Rus: Zajetje	118
Antena	119
A.R.: Ob 1. in 2. številki revije Kras	125
Martin Jevnikar: Zamejska in zdomska literatura (Alojz Re- bula; Ljubka Šorli)	126
Ocene: Knjige: Ljubo Marc: Črepinje (B. Marušič); Janja Žitnik: Pero in politika; Lili- ana Spinozzi-Monai: »Dal Friuli alla Russia«; Minka Pa- hor: Primorski učitelji (M. Jevnikar).	128
Na platnicah: Pisma; Čuk na Obelisku; Listnica uprave; Izložba oslarij; Za smeh	

Priloga: RAST 88-94

Zunanja oprema:
Edi Žerjal

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040/370846 - fax 040/633307

Lastnik: SLOVENSKA PROSVETA

Reg. na sodišču v Trstu št. 193

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Posamezna številka Mladike stane
3.000 lir. Celoletna naročnina za Ita-
lijo 30.000 lir; nakazati na poštni te-
koči račun 14470348 — Mladika -
Trst. Letna naročnina za Sloveni-
jo 30.000 lir ali enakovreden zne-
sek v drugih valutah. Druge države
37.000 lir (ali enakovreden znesek v
tuji valuti), po letalski pošti 48.000 lir.

Tisk in fotostavek:
»graphart«, Trst, Drevored D'Annunzio 27/E
tel. 040/772151

Pisma v tej rubriki izražajo mnenja dopisnikov in ne obvezujejo uredništva

ZAHVALA

Spoštovani,
namesto ob prvi, se zahvaljujem šele
ob tretji poslani MLADIKI, ker spadam
med odlašalce, kadar ne gre za res nujne
zadeve. Dodajam tudi nekaj lir za podpor-
no naročnino.

Revijo z veseljem preberava oba z mo-
žem, saj je zanimiva in prinaša novice, ki
jih sicer ne bi izvedela. Povedati moram,
da mi je tudi nagrada z vašega literarne-
ga natečaja pomagala, da bodo moje pes-
mi izšle v zbirki.

Še enkrat hvala in prisrčen pozdrav!

A.P.

GEORGE GROSZ

Spoštovani uredniki!

Vaša publikacija ima zares visok kul-
turni nivo, občudujem slovenstvo primor-
skih rojakinj in seveda tudi rojakov. Z Va-
mi in koroškimi ter argentinskimi domo-
ljubi sem se že od mladih nog naprej ču-
til duhovno povezanega. Verjetno tudi za-
to, ker sem imel v osnovni šoli v Maribo-
ru vseskozi primorske učitelje: Baša, Del-
kott, Hribar...

Oglašam se Vam — ne zaradi naših
sporov z župnikom in slovenskimi »Kuča-
novci« tu v Stuttgartu — ampak zaradi
»ocene« v Vaši Mladiki gospe Magde Jev-
nikar ob razstavi G. Grosza v Trstu. Zadnji
odstavek bi kritiziral in komentiral. Gospa

piše: »Na začetku tega zapisa sem ome-
nila, da gre za aktualno razstavo. Zdaj je
trenutek, da to misel pojasnim. V času, ko
je Nemčija v vrtincu polemik zaradi groz-
ljivih, surovih izgrediv nacionalističnega
kova, bi človek pričakoval odločen glas
obsodbe s strani intelektualcev, umet-
nikov. Potrebovali bi novega Georgeja
Grosza.« M.J.

Najprej ugotovitev, da so intelektual-
ci in umetniki molčali in še molčijo, če so
»vrtinci v Nemčiji neokomunističnega ko-
va«, tedaj molčijo izobraženci tu in v sve-
tu. Ali ni surovost, nasilje, početo od tkzv.
socialističnega tabora, obsodbe vredno?

To dvojno moralo — tudi italijanskih
intelektualcev — vidijo tudi nemški mla-
dinci in posledice so pogubne. Ko je na-
stajal Hitler, so tudi tkzv. izobraženci več
ali manj molčali... Pred leti in danes tudi
v Sloveniji.

Opazam in karam »antinemštvo« v slo-
venskih publikacijah. Ni prav, da se Nem-
cem kar hitro nasuje »nacizem«, kar radi
Italijani in Angleži počno. Vzroki? Zavist?

Opazam pa tudi, kako se obnašajo ro-
jaki, ko se začutijo razkrinkane: nasprot-
nika označijo za duhovno bolnega, nato
udbovca, belogardista, fašista ali komu-
nista... In po njem je...!

Umetniki pa nič ne razmišljajo o takih
slovenskih fenomenih.

S spoštovanjem

Karl Cepi

29. študijski dnevi

DRAGA 94

PARK FINŽGARJEVEGA DOMA NA OPČINAH
2., 3. IN 4. SEPTEMBRA 1994

S prihodnjo številko Mladike bo izšel
bilten s programom in letošnjimi predavatelji

SLIKA NA PLATNICI: »Cvetoča hruška« (foto Janez Korošin).

UREDNIŠKI ODBOR: Lilijana Filipčič, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Ester Sferco, Tomaž Simčič, Marko Tavčar, Zora Tavčar, Edvard Žerjal in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Marija Češcut, Danilo Čotar, Albert Miklavec, Peter Močnik, Aleksander Mužina, Milan Nemas, Adrijan Pahor, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Breda Susič, Lojze Škerl in člani uredniškega odbora.

Ali se lahko obrne na bolje?

Evropske volitve so — vsaj v Italiji, a tudi drugod ni bilo bistveno drugače — služile samo notranjepolitičnemu preverjanju, ali bodo volilci potrdili marčne parlamentarne volitve, ko je zmagala desnica, ali pa prejšnje upravne volitve, ko je levica dosegla nekaj pomembnih zmag tudi v večjih mestih. Nekaj ugotovitev:

- evropske volitve so okrepile samo Berlusconija, medtem ko sta skrajna levica in desnica ostali na prejšnjih položajih;
- vse ostale stranke, razen zelenih, so izgubile glasove in se znašle v več ali manj globokih krizah;
- manjšine so po volitvah še bolj izpostavljene desničarskim apetitom;
- istočasno pa se gospodarski problemi Italije zaostrujejo, medtem ko njen mednarodni ugled upada.

Stanje v državi ni razveseljivo in kljub zmagi ni Berlusconijska vlada nič bolj močna, temveč le še bolj vpletena v desničarsko Finijevo mrežo, medtem ko drugi partner, Severna liga, oziroma njen prvak Bossi, nadaljuje s kritikami na račun vlade in že napoveduje, da bo na prihodnjih upravnih volitvah vodil levičarsko-napredno navezo. Berlusconi sam demagoško napihuje zmago, poziva opozicijo, naj mu pusti upravljati državo in ji obenem grozi z novimi volitvami, če mu bo postavljala ovire v senatu, kjer vlada nima večine.

Berlusconi preko prijateljev dvori Ljudski stranki, ki je — vključno s Segnijem — spet izgubila del volilcev in je še bolj razdvojena. Del stranke sili v objem večinske koalicije, drugi pa vztraja na načelih demokracije in krščanstva, zavrača sodelovanje z novofašisti in zavestno izbira opozicijo, da bi v bližnji prihodnosti spet postavila na noge stranko, ki bo nadaljevala krščanskodemokratske tradicije in njenih nespornih zaslug za vzdrževanje demokracije v Italiji. Zato ni pričakovati, da bi Ljudska stranka šla kompaktno v večino. To si zdaj želijo tudi bivši komunisti, ki so razočarani, da se jim je izmuznila oblast, ki je bila na dosegu in na katero so čakali desetletja. Za neuspeh dolžijo Occhetto, ki je odstopil. Očitajo mu, da ni znal ustvariti videza dovolj zmerne levice, ki bi bila sprejemljiva za sicer že po tradiciji meščansko usmerjene volilce. Levica pa se ni razširila, vodstvo je ostalo nespremenjeno, kakor tudi simboli in način komuniciranja z javnostjo.

Berlusconi je znal izkoristiti priložnosti, toda v političnem smislu je gotovo ranljiv: njegova stranka je šibka, ker nima socialne politike in se spušča v tvegane obljube na gospodarskem in davčnem področju. Okoli sebe nima izrazitih političnih osebnosti, zato se je moral na evropskih volitvah povsod predstaviti kot glavni kandidat, čeprav je bilo vsem jasno, da ne namerava v Strasbourg. Toda volilci so bili pripravljeni odpustiti mu vse, le da končno obračunajo s starim, naj si bo krivo ali ne, in da proslavijo novo. V evropski parlament so, podobno kot že prej v rimskega, poslali same nove ljudi, med katerimi jih je veliko brez prave politične misli in brez idejne usmeritve. Do kakšne mere si bo Berlusconi z njimi pomagal, je vprašanje, vendar pa jih bo gotovo držal na uzdi.

Manjšine v Italiji so po evropskih volitvah vznemirjene. Njihova lista Federalizem, h kateri je pristopila tudi Slovenska skupnost, ni uspela bodisi zaradi razpustitve avtonomističnega gibanja na Sardiniji, bodisi zaradi samostojnega nastopa južnih Tirolcev. Sicer pa usoda manjšin ni odvisna od mesta, ki bi ga njen predstavnik lahko imel v evropskem parlamentu. Pomembnejše je vzdušje v državi, ki se je nagnilo odločno na desno. Manjšine se bodo morale s tem znajti in to bo trajalo nekaj časa. Berlusconi sicer nima interesa preveč poudarjati desničarstva, ker mu to jemlje ugled v Evropi, do katerega mu je veliko, vendar pa bo nekaj zadoščenja moral dati slej ko prej tudi Finiju, ki dosedaj ni preveč zahteven, saj je s svojimi drznimi izjavami o Mussoliniju in njegovemu fašizmu samo izzival Evropo in domače javno mnenje.

V tem trenutku manjšina nima nobenega stvarnega elementa, na katerega bi se naslonila in je vse bolj odvisna od neposrednih odnosov med Rimom in Ljubljano, ki so se zadnje mesece dokaj zaostrili. Slovenija se dobro drži in ne kaže znakov popuščenja. Potegnila je tudi nekaj posrečenih potez in razkrila lažnost večine problemov, ki jih odpira Farnesina; upajmo, da bo imela srečno roko tudi v prihodnje, saj pride konec meseca v Ljubljano zunanji minister Martino, ki bo s slovenskim zunanjim ministrom Peterletom skušal ustvariti ugodne pogoje za srečanje med Berlusconiem in Drnovškom, ki bo sredi julija v Trstu. Peterle mora prepričati Martina, da se problemi ne tičejo Italijanov v slovenski Istri, temveč Slovencev v Italiji. Ti še vedno čakajo na uresničitev pravic, ki jih Italijani v Istri uživajo že desetletja. Sicer pa bi bile odveč besede, če bi upoštevali Berlusconijsko zahtevo, da bo treba Slovenijo prisiliti v strogo recipročnost.

Trije otoki

Dolores Terseglav Štrucelj

Druga nagrada za prozo na 22. literarnem natečaju Mladike

I. Otok prekletih

Dež je ponehaval. Vreme se je sprevrglo. Zapihala je burja, sprva v kratkih ohliph, nato pa se je divje zapodila po vrtovih, otresala listje z listavcev, se borila z bori in se spustila na morje. Razgnala je od mokrote bolne nabreknjene oblake in na zahodu se je prikazalo sonce. Na morju so se zalesketali mali, beli, živahni valčki.

Mate je vsak čas vstajal izza šivalnega stroja in stopal k oknu. Hrbet ga je bolel od celodnevnega sedenja, dopoldne za pisalnim, popoldne za šivalnim strojem. Ta prekleti starinski šivalni stroj se mu je dozdeval kot krona vseh ponižanj, ki jih je bil doživel. Pravzaprav bi bil lahko to delo že opustil, odkar je dobil službo korespondenta in prevajalca v velikem špediter-skem podjetju. Toda ustanova, ki je poprej izkoriščala delo kaznjencev, mu je velikodušno priskrbela hrano in stanovanje pri krojaču, ker se je bil v taborišču naučil šivanja. Zagrabil je to priložnost, da bi se izkopal iz revščine, potem ko je on, sin patricijske otoške rodbine, izgubil vse do gole kože. Vendar je zdaj besno brcnil z nogo v stroj, potem pa ga je v slabi svetlobi poslednjih žarkov zahajajočega sonca spet pogнал. »Manette, pravi doktor Manette«, je pomislil. »On je v Bastilji razbijal po šolnu, jaz pa po šivalnem stroju.« Ni slutil, da ga je njegova šefinja gospa Marta, ki je znala več jezikov in ki se je po vsej priliki ukvarjala z literaturo, že zdaj krstila za doktorja Manetta. Zdaj so ta naziv ponavljali tudi tisti kolegi, ki niso nikdar prebrali Dickensove Povesti o dveh mestih in ki niso vedeli, da je bil Manette doktor zdravilstva, medtem ko je bil Mate doktor prava.

Vrata so se odprla in vstopil je krojaček. »Kar v temi?« ga je vprašal. »Tako mi boste še kaj pokvarili. Pustite zdaj delo. Gremo večerjat!« S težavo je požiral trdo, slabo zabeljeno polento. »Kako je kaj v novi službi?« ga je vprašala gospodinja. »Hvala, dobro« je na kratko odgovoril. »Dež je prenehal. Sprehodim se malo po celodnevem sedenju.« »Le kar!« mu je prijazno odvrnila gospodinja.

Cesta je bila prazna. Nasproti mu je planil severovzhodnik. Odšel je na vrh visokega klanca, kjer se je odpiral razgled na vznemirjeno morje. Zazrl se je proti vzhodu v smeri, kjer je ležal njegov prekleti otok. »Pravijo, da se zločinec vedno vrača na mesto zloči-

na. Mar se tudi mučenik vrača v mislih na kraj svoje-ga mučeništva?« ga je obšla mračna misel. Stopil je na sam rob obrova. »Če bi tukaj skočil, bi se pobil ob skalah kot takrat Janez.« Sunkovito se je obrnil nazaj, da bi pregnal iz spomina sliko razbitega trupla. Vendar se ni vrnil v svojo sobico. Vedel je, da bi se ali do svita premetaval po postelji, ali pa bi moral vzeti najmanj dve tableti meprobamata in zjutraj oditi ves matast na delo.

V bližnjem parku si je na zavetrnem mestu izbral klop, stisnil pas na trenčkoti in se usedel. »Bog sam ve, čemu zdaj v mrazu sedim v tem zapuščenem parku?« je vprašal sam sebe. In spomnil se je tistega davnega poznega popoldneva, ko je bil odšel iz staromodne, slabo ogrevane dunajske kavarne z namenom, da se vrne v toplo kuhinjo svoje gospodinje Ilse. Namesto tega je postajal v tesni, temni uličici pred hišo, kjer je nekoč stanoval Mozart, in obujal spomine na tisti večer, ko je s svojo zaročenko in njeno materjo v praški operi poslušal Mozartovega Don Juana. »Ali vesta otroka«, ju je mati vprašala v gledališkem bifeju, da je bila prva uprizoritev Don Juana ravno v Pragi leta 1787?« In še danes se je spominjal, kako ga je takrat v mrzlem, drobnem dežju objel topli vonj po parfumu in pudru in kako je zaljšal za seboj korake. »Francoska obhodnica«, je pomislil in že je začutil, da so ga zadaj kot s kleščami zgrabile roke. Še preden je do konca mogel izgovoriti »Au secours«, je začutil top udarec po zatilku in ostro dišečo krpo na nosu.

Do dandanašnjega dne mu ni bilo jasno, kako je avtomobil, v katerega so ga potisnili, prišel čez mejo. Seveda, Avstrija je bila takrat še zasedena dežela in nihče se ni vtikal v avtomobile z oznako CD. Pripeljali so ga do Ljubljane in ga vrgli v ječo. Sprva je odgovarjal odločno. Zaslíševalcu, ki ga je dolžil sodelovanja s Sovjeti, je odgovoril: »Manj kot vi. Med vojno ste malikovali Stalina in odklanjali pomoč zapadnih zaveznikov.« »Aha, smo že tam! Tudi za te tvoje zapadne zaveznike si vohunil na Dunaju!« Vrgli so ga v bunker in ga neusmiljeno pretepli. Poslej je odgovarjal samo z da ali ne.

Nekega večera so ga skupaj z drugimi sotrpini stlačili v zaprt kamion. Mislili so, da jih peljejo bogve kam, morda celo na streljanje. Pa so jih pripeljali le borih par metrov do železniške postaje. Tam so jih nagnali v vagon brez oken, ki so ga priključili živinskim vago-

nom, odkoder je bilo slišati žalostno mukanje krav. Vkrčavanje je teklo v največji tišini pod nadzorom civilistov, ki so jim roke tičale v žepih z revolverji. Še posebno so pazili na Ljubljance. Med njimi so imeli najbolj na piki nesrečnega Janeza, s katerim se je sprjel v ječi. Vlaku je dolgo manevriral po postaji med žvižgi železničarjev. Toda ko je končno krenil, je drvel kot brzec in se ni nikjer ustavljal.

Na cilju so jih izvlekli iz vagona. Mate je globoko vdihnil slani dih morja. Potem so jih pometali v trup Haronove barke, ki je bila usidrana v tovornem pristanišču. Neki nesrečniki so si pri tem polomili roke in noge. Zjutraj so jih privlekli na krov. »Niso nas potopili!« je vzkljnil eden nesrečnežev. »Velika sreča!« se je obešenjaško zarežal drugi. »Za to bo še prilika. Prej se bomo malo marinirali v šoli.« On sam je molčal. Vročičen privid mu je na obzorju zarisal domači otok z zvoniki in palačami. »Mimoze, mandljevi...« se mu je bledlo. Izkrčali so jih na goli kamen.

Sunek burje ga je premrazil do kosti. »Idiot!« je rekel sam sebi. »Na Dunaju sem čakal in dočakal maščevalnega Kamnitega gosta, tukaj pa si bom nakopal prehlad.« Vstal je in se napolnil h krojačevim. K sreči je njegova sobica imela poseben vhod. Gospodinja mu je na komodo postavila velik rožast lavor. Slek se je, se za silo umil in legel v mrzlo posteljo. Ko se je ogrel, se mu je začelo dremati. Toda čim je zaprl oči, je burja zarjovela z glasovi kriminalcev z otoka: »Au... au... banda, Au... au... banda!« Ni bilo pomoči. Ne da bi prižgal luč je segel po škatli z neprobamati in pogoltnil ne dve, ampak tri tablete. Burja je zdaj spet tulila svojo staro pesem: »Uuu, uuu...« on pa se je pogreznil v črno morje težkega spanca brez sanj.

II. Otok lepote

Bil je to Martin prvi prvomajski sindikalni izlet in sicer na tisti čarobni otok, o katerem ji je pripovedovala kolegica iz pisarne. Takoj po zajtrku je zapustila elegantni, za čase stare Avstrije v mavrskem stilu zgrajeni hotel, in odšla na sprehod ob morju. Na njeni levi je morje ob razdrapanih čerih pelo svojo pesem, na desni pa se je razprostirala preproga nizkega grmičja s svilnatimi belimi in rožnatimi cvetovi. Čez nekaj časa se je na obzorju prikazal otoček s svetilnikom na vrhu.

Hodila je že debelo uro, ko je na svoji desni ugle dala jaso. Nanjo je vodila ozka potka. Na samem začetku je bila majhna močvirna loka, obrasla s šašem in trstjem. Šla je naprej in čisto na kraju travnika je zagledala najprej visok jesen z že povešenimi belimi, kosmatimi socvetji; za njim pa tri sestrške lipe, ki so komaj nastavljale popke. Nad jaso se je dvigal gozd. Od nekod se je oglašalo blejanje ovc in hripavi krik fazana.

V slovenska obzorja in čez

Mogoče bi vas zanimalo vedeti, da...

- da je predsednik republike Slovenije Milan Kučan sin evangeličanskega (protestantskega) učitelja...
- da je v aprilu vodilni italijanski dnevnik *Il Corriere della Sera* objavljajal celostranske reklame za novo »religijo« *Scientology*, ki je kajpada izum nekega Amerikanca...
- da iz neke biografije Winstona Churchilla izhaja, da je znameniti angleški državnik kazal poteze rasizma in imel za manjvredne mnoge narode, kakor na primer Afričane, Arabce, Kitajce, Indijce, Japonce in tudi Italijane...
- da danes večina kozmologov meni, da je vesolje nastalo po »velikem poku« (*Big bang*), in sicer pred petnajstimi milijardami let...
- da je pri 85 letih umrl v Kölnu zgodovinar Golo Mann, eden od sinov znamenitega nemškega pisatelja Thomasa Manna...
- da se je v Italiji od 100 davkoplačevalcev, ki imajo pravico odmeriti 8 odtisočkov za poljubne namene, kar 80 odstotkov odločilo za katoliško Cerkev...
- da je vatikanska kongregacija pooblastila škofo, da dovolijo duhovnikom, naj jim pri cerkvenih obredih ministrirajo primerno oblačene deklice...
- da je Vladimir Semičastni, šef sovjetske tajne policije med letoma 1961 in 1967, odkril, da mu je Brežnjev predlagal, naj bi likvidiral Hruščeva...
- da so med nedavnim restavriranjem Michelangelove Vesoljne sodbe v Sikstinski kapeli v Vatikanu zbrisali 17 od 40 »hlač«, s katerimi so po tridentinskem koncilu pokrili nekaj umetnikovih nagot, in da je na dan odprtja Sikstinska kapela doživela rekorden obisk 13.037 ljudi od 9^h do 16^h...
- da misli kardinal Montini, ki stoji na čelu največje škofije na svetu (pet milijonov prebivalcev), po sinodi jeseni izročiti upravo več župnij — ob župnikih — tudi nunam, diakonom in poročenim parom...

Usedla se je na kamen pod lipami in se ozrla naokrog po trati, posejani z rožnatimi cvetkami. Otoške ciklame! Kadar jih je videla na trgu, sirotne, s povešenimi glavicami, z listi enolično zelene barve, jih je gledala s pomilovanjem, pomešanim z omalovaževanjem. Na tej začarani jasi, v svoji pravi domovini, pa so jo osvojile s svojo milo, krhko lepoto. Prišel ji je na pamet oče, kako je nekoč na njen ditiramb ciklamam odgovoril: »Ah, Martica, saj so res lepe. Ampak ko bi ti videla ciklame, ki cveto v Primorju in na otokih! Po limonah diše in nežne so kot je nežno pomladno južno nebo. In vesno oznanjajo, ne pa prihod žalostne, meglede jeseni.« Oče! Zaslutila je, koliko je moral pretrpeti v megleni, filistrski utesnjenosti domačega mesta, on, ki je otroštvo in mladost preživel ob morju.

Dvignila se je, nabrala šopek ciklam in odšla na slepo skozi gozd. Blejanje ovc je postalo glasnejše. Gozd se je razredčil in na levi je uzrla velik travnik in na njem ograjene njivice. Na kraju travnika je stala bela hiša in ob njej ogromna palma. »Moj Bog!« je pomislila, »saj to je, kot da sem se znašla na kakšnem grškem otoku. Tole tukaj pa je Odisejeva pristava in zdaj zdaj se bo prikazal svinjar Eumaios. Kakšna lepota! Kako čudovito bi bilo živeti tukaj! In kot Penelopa čakati na božanskega trpina Odiseja!«

In kot da je v resnici oživel prizor iz Odiseje, sta z divjim lajanjem prihrumela dva kosmata psa in za njima je krevsaje spešil starec. »Fido! Argo! Nazaj!« Psa ga nista ubogala. Marta je stala popolnoma mirno, stiskala k sebi z eno roko šopek ciklam, drugo pa je spustila ob sebi, da bi jo psa lahko ovohala. Pri tem jima je ljubeznivo prigovarjala. Bila je popolnoma gotova, da se njenemu glasu ne more ustavljati noben pes. Smehljaje je rekla starcu, ki ga je pri sebi krstila za Eu-

maiosa, čeprav ni gojil svinj, ampak ovce: »Brez skrbi! Mene še nikdar ni ugriznil noben pes.« »Saj sta res nevarna samo, kadar sta priklenjena. Odkod pa vi tukaj signorina?« jo je vprašal starec. »V hotelu sem. Šla sem na sprehod ob morju, potem sem zavila v gozd in zašla.« »Stopite v hišo! Do kosila imate še čas. In počez boste v dobrih desetih minutah v hotelu.« »Hvala! Prav rada. Saj je tako čudovito lepo pri vas.« Psa sta tekla pred njima. »Oprostite! Sam sem tukaj. Žena mi je pred kratkim umrla,« je nekaj šaril po kuhinji. »Včasih mi pride počistiti in oprat hčerka. Jaz delam na polju in oskrbujem hotele z zelenjavo. Sedite!«

»Ali ne bi sedla kar na klop pred hišo?« »Prosim.« Prinesel ji je kos ovčjega sira in ji natočil kozarec domačega vina. Pred vrati je stal kot majhno drevo velik kaktus. »Fico d'India,« ji je po italijansko pojasnil starec. »Ima sočne, sladke plodove, ampak zdaj so še nezreli.« Psa sta se vrtela okrog njunih nog in radostno repkala. Očividno sta bila tudi ona vesela redkega gosta. Marta jima je od časa do časa na skrivaj vrgla košček kruha in sira. »Ali je mogoče, da je nekje na tem norem svetu takšen čaroben kotiček?« je spraševala sama sebe. S pol ušesa je poslušala starca, ki je tožil o tem, kako so razen hčerke, ki živi tukaj v mestu, vsi otroci odšli po svetu od Italije pa vse do Nove Zelandije. »Vsi imajo otroke, le hčerka ne. Le komu bo ostalo vse, za kar sem garal celo življenje! Tukaj imam vsega na pretek, sam Bog pa ve, kje se potikajo moji otroci in vnuki!« Spet se ji je zazdelo, da posluša Eumaiosove tožbe po gospodarju, ki se nemara potika lačen in žejen po tujih deželah.

Pred njo se je razprostiral cvetoči vinograd, za njim pa so sivele stare skrivenčene oljke. Ob hiši je zapazila dva ogromna kamna. »Oljčna stiskalnica?« je ugani-

POD ČRTO

Pismo z Opčin

Pred kratkim je izšla knjiga z naslovom »Opčine-Zgodovinski oris župnije«, ki jo je napisal prof. Ivan Artač, kateremu gre priznanje za opravljeno delo. Glede avtorjevega prikaza o prizadevanju krajanov za župnijo Sv. Jerneja, je po mnenju članov delegacije potrebno, da ponovno poudarijo naslednje:

1) Celotno delovanje širše delegacije krajanov z Opčin, od Banov in Ferlugov je imelo in ima za cilj zahtevo tukajšnjega prebivalstva, da ostane škofova listina iz leta 1966 neokrnjena v veljavi, da ohrani torej starodavna župnija Sv. Jerneja še naprej slovenskega župnika in da ostane še naprej pastoralno središče za vse Slovence z Opčin, od Banov in Ferlugov.

Kar se salezijancev tiče, niso imeli in nimajo krajanji nič proti njim, nasprotno: njihovo delo zelo cenijo.

2) Akcija krajanov je nastala spontano; ne glede na svetovnonazorsko opredeljenost posameznikov si namreč krajanji prizadevajo za skupen pozitiven cilj. Zato bodo še naprej budno spremljali dogajanja v župniji, posebno kar zadeva spoštovanje sprejetih obvez v listini, za kar so žal že vidni znaki odstopanja.

Člani delegacije krajanov

Viktor Sosič, Vladimir Vremec, Berta Vremec, Pierino Škabar, Andrej Štekar, Neva Husu, Jelka Cvelbar, Karmela Ferluga Bellafontana, Stanislava Sosič, Marija Kacin, Peter Suhadolc, Pavel Vidau

Odgovor škofovega vikarja

Dne 10.5.94 sem v PD prebral pismo uredništvu, kjer se je govorilo o župniji Opčine. Kljub večkratnemu branju nisem opazil nič drugega kot obujanje starih polemik, za katere sem mislil, da so se že poglele. Iz napisanih besed nisem mogel povsem razbrati za kaj pravzaprav gre in v čem se listina iz leta 1966 ne spoštuje. Podpisane osebe se niso obrnile glede tega ne do mene, ne do g. škofa, ne do višjega salezijanskega predstojnika. Sedaj zvem nekaj nejasnega iz časopisa in moram tudi po časopisu odgovarjati tej skupini, s katero zgleda, da ni mogoč direkten pogovor. Izkoristim pa to priliko, da omenjenim in javnosti po časopisu povem

la. Starec je odmahnil z roko. »Samo spomin na stare case! Prej smo olje nosili v oljarno, zdaj pa jih tako nihče več ne pobira razen za dom. Jih hočete k siru?« »Oh, prosim!« Vino in sonce sta ji stopila v glavo. »Zdaj manjka samo še kakšno tolsto koštrunovo bedro, da bi z mastjo in vinom oblila tale kamna na čast bogovom tega otoka,« je pomislila. Naslonila se je na topli zid in napol dremaje poslušala starčevo žužnanje. Psa sta se stegnila ob njenih nogah in zadremala. Niti zapazila ni, kdaj je gostitelj zginil v hišo. Zdramil jo je vonj po pravi kavi. »Popijte! Sin iz Italije se me spomni od časa do časa.« Poglejala je na uro. »Hvala, od srca hvala za vse! Zdaj moram odtod, če ne bom zamudila kosilo.« »Pokazal vam bom prečnico. Pa še pridite kdaj!« »Žal že pojutrišnjem odhajamo.« »Vrnite se v jeseni, ko bo dozorelo grozdje in indijske fige!« »Rada, ah, kako rada, če bo le mogoče. Na svidenje!«

Popoldne je odšla v mesto. Ob cesti je občudovala visoke strupeno-zelene mlečke z rumenimi cvetovi. Mestece samo je ležalo pod cesto. Na drugi strani je zagledala vzpetino s cerkvenim zvonikom. Spustila se je navzdol po strmih stopničkah. Blodila je po ozkih uličicah, zvonik se je zdaj prikazoval zdaj izginjal. Z vrtove se je širil opojni, romantični vonj majnic. Za nekim zidom je rasel visok limonovec, poln plodov.

Končno je prišla do cerkve. Zdela se ji je ogromna za takšno mestece. Otok je bil pač odmaknjen od večnih borb, ki so divjale na kopnem. Začela se je polniti. Marto je začudilo, koliko mladih deklet je sedelo pred glavnim oltarjem v prvih klopeh. Ona se je usedla na levo stran pred votlino lurske Matere božje, preplavljeno z belim cvetjem, toda ni se mogla zbrati. Nemogoče ji je bilo spraviti v sklad to bleščečo belino in nebeško sinjino z davišnjo pogansko lepoto. Krčevito

je stisnila dlani in rotila Prečisto, naj ji pomaga v boju med dolžnostjo in hrepenenjem po nedosegljivi sreči.

Posrečilo se ji je, da je v hotelu dobila enoposteljno sobico v prizidku za služinčad. Žal pa so tudi do tja prihajale dražeče tam-tam vibracije sindikalnega rajanja in jo motile pri poslušanju ljubezenskega dvo-speva čukcev. Eden se je s svojim ljubkim čiu, čiu oglašal v bližini, drugi mu je odgovarjal nekje od daleč. Skozi reže v žaluzijah so se kradli lunini žarki. Končno je utihnil vsak zvok iz hotela, utihnila sta čuka in zazvenela je sirenska slavčeva pesem. Odisej se je dal privezati k jamboru, da ga ne bi zvalila pesem siren. Kaj naj naredi ona? Mir, mir razburkani duši! Zaprla je okno in zadremala, tik preden se je rožnoprsta zarja dvignila s svojega ležišča.

III.

Otok ubogih

Marta si je v jeseni vzela štirinajst dni dopusta in se odpeljala na svoj grški otok. To pot ni ob morju odšla do začarane jase, ampak je stopila v borov gozdiček nad potko, prežarjen od jesenskega sonca. Med bori je našla skrito vdolbinico, postlano s toplimi borovimi iglicami. Odslej je vsako dopoldne ležala v njej, potem ko se je okopala v sveži morski vodi. Okrog nje so razpredali svoje srebrne mreže pajki križavci, med kamenjem so švigali martinčki.

Ponoči je bilo nebo posuto z milijoni zvezd. Nekega večera je šla tako daleč po obalni poti, da je ni dosegla nobena zemeljska luč več. Takrat se je na obzoru zabliskal svetilnik sredi morja. Vabil jo je na otok, o katerem je že zvedela, da je nekaj enkratnega, prekrit z debelim slojem peska, na katerem uspeva žlaht-

POD ČRTO

za skrbi, ki nas duhovnike in tudi druge na Tržaškem zaskrbljujejo.

Prva je ta, da slovenska verska skupnost na Tržaškem v zadnjih tridesetih letih ni dala iz svoje srede nobenega domačega duhovnika, medtem ko jih je italijanska dala okrog trideset. Kje so vzroki? Vsi se moramo ob tem zamisliti. Prišli so nekateri duhovniki iz Slovenije in smo mogoče upali, da nas bo Cerkev v Sloveniji zalagala z duhovniki. Danes je to skoro nemogoče, ker sami potrebujejo duhovnikov.

Duhovniki, ki niso domačini in tudi niso državljani, so po zaslugi italijanskih nacionalističnih sil imeli težave s poučevanjem na slovenskih šolah v tem šolskem letu in ne vemo, kaj bo v prihodnosti. Tudi omenjeni duhovniki ne morejo postati polnopravni župniki, ker ne morejo zastopati pravne ustanove, ki je župnija. Celo

to se dogaja, da ne morejo plačevati in pozneje prejemati duhovniške penzije, če niso državljani. Žalostno je v naši državi to, da katerikoli tuj delavec mora biti starostno zavarovan, duhovnik pa ne sme biti, vsaj kot duhovnik ne. Tudi z zdravstvenim zavarovanjem so težave. Še marsikaj drugega je, kar duhovnika, ki je prišel od drugod ponižuje, med drugim tudi ni čudno, da se vsak pri nas ne znajde in si kdo želi tudi vrnitve. To skušajo tudi nekateri doseči.

Danes duhovniki skrbimo za okrog petdeset nedeljskih maš na ozemlju tržaške škofije. Dva duhovnika sta letos dosegla starostno mejo, ko naj bi po cerkvenem pravu pustila direktno pastoralno delo. Drugi so jo že prekoračili v prejšnjih letih. Kdo naj jih nadomesti? Ne bo ostalo drugega kot, da ščasoma odpade ena

ali druga nedeljska maša, da ena ali druga župnija ostane brez duhovnika. Nobeni protesti ne bodo tedaj zalegli, ker škof ne bo mogel dati česar nima. Tudi pisana pravila bodo zgubila svoj pomen, ne zato ker se jih drugi ne bodo hoteli držati, ampak ker mi sami ne bomo sposobni, da jih upoštevamo. Bo nekaj podobnega kot z našimi šolami. Šola lahko na papirju obstaja, toda če ni otrok, tudi šole ni.

Franc Vončina, škofov vikar

Prvo pismo smo prejeli od članov delegacije, drugo pa povzemamo po Primorskem dnevniku. Sami bi k vsemu dodali samo še to: pred dvajsetimi leti sta bili na osnovni šoli na Opčinah paralelki; prihodnje leto pa kaže, da bo v prvem razredu samo še sedem učencev. Morda je res to naš prvi problem.

na vinska trta. Slišala je bila sicer, da na njem živijo sami starci in bebčki, ker je vse, kar je mladega in zdravega, odšlo po svetu.

In prav tisti večer je bilo v hallu nabito vabilo za jutrišnji izlet na ta otok, ki jo je privlačeval že od majskega izleta sem. Drugi dan se je po kosilu znašla na pomolu med družbo samih nemških turistov. Na koncu pomola je bila privezana majhna ladja s kabino, okrašena z brezkoristnim, razcefranim jadrom. Nosila je ponosno ime »Odiseus«. Na vrhu ladijskih stopničk pa je stal pravi Odisej, resnična slika kodrolasega grškega lepota. Galantno je ponujal roko osamelim, ne več mladim Nemkam in jih vlekel na krov.

Motor je zaropotal, ladja se je stresla in za krmo se je zapanila bela brazda. »Delphinin, delphinin!« se je razlegel ženski vrišč. In res, nekaj metrov od levega boka ladje sta se metala v zrak dva delfina in kazala svoja čudovita smehlajoča se obraza. Marta jih niti v mislih ni imenovala gobca, čeprav je vedela, da v teh ljubkih gobčkih tiči šestdeset strašnih zob. In spomnila se je starih grških zgodb o pesniku Arionu in Odisejevem sinu Telemahu, ki sta dolgovala življenje delfinom.

Otok, na katerem so pristali, ni imel na sebi nič grškega. Ni bilo ne tamarisk ne pinij ne palm. Ob obali je stalo par belih hiš, za njimi pa se je dvigala visoka, gola, rjava gmota, kot da se je neki velikan igral s peskom. Vse naokrog je rastlo trstje. »To je novo selo«, je tolmačila vodnica turistom. »Trstje je posajeno zato, da zadržuje pesek. Zdaj pa gremo v staro vas na griču.« Začeli so se vzpenjati po poti, ki je bila vdolbena v pesek. Pod njo je ležala dolina, kjer je rastla zelenjava in nekaj kutinovih dreves. Na koncu poti so jih stopnice pripeljale na plato s cerkvijo, župniščem in pokopališčem. Cerkevica je sijala od čistoče in v njej ni bilo čutiti tistega duha po zatohlosti, ki se tako rad prikraje v vaške cerkve. Martino pozornost je zbudilo ogromno leseno razpelo. Približali so se mu tudi nemški turisti in vodnica je začela bajati: »Staro izročilo pripoveduje, da so ta križ našli na morski obali. Da ga je naplavilo morje še za časa križarskih vojn.« »Ta bo pa bosa,« je pomislila Marta. Turisti so se razkropili po cerkvi, posedli po klopeh in brbljali. Ona pa se ni mogla ločiti od Križanega. K njej je pristopila starejša ženica s kratkim, gosto nabranim črnim krlom. Ko je videla, kako Marta sklepa roki pred razpelom, ji je bilo jasno, da ne spada k nemškim turistom. Zašepetala ji je: »Šinjora, to je naš Véliki Boh. Pripočite se mu za srečno uro.« »Hvala«, ji je prav tako šepetaje odgovorila Marta. Ženica je pokleknila v klop pred razpelom in potegnila iz žepa velik črn molek.

Marta je odšla za Nemci, ki so že zapustili cerkev. Na trgu pred cerkvijo jih je obkolila gruča otrok in mladostnikov, ki so bebljali v treh jezikih: »Bonboni, cioccolata, Schokolade, čokolada. Bitte, prego, molim.« Marto je bilo sram, da nima pri sebi nič sladkega za uboge bebčke. Iz župnišča je stopil visok, mlad, v ta-

lar oblečen duhovnik, da bi napravil konec moledovanju. Marta ga je nagovorila: »Gospod župnik, pustite jih! Saj je ravno njim obljubljen nebeško kraljestvo. In prosim povejte mi, kaj je s tistim, visokim razpelom. Vodnica je Nemcem more vseh ciceronov pripovedovala neke bajke.« »Lahko si mislim. Tukaj je stal nekoč v davnini samostan benediktincev in iz njihove kapele se je ohranilo le to razpelo.« »Na otoku, kjer preživljam svoj dopust, me vse spominja na stare Grke. Tukaj je sicer lepo, ampak vse tako čudno, tuje. Celó jezik.« »Jezik ima elemente staroslovanščine. Celó trdi «i» imajo kot Rusi. Uporabljajo pa mnogo italijanskih besed, ker je bil otok v starini pod Benečani. Od Grkov se res niso ohranili nobeni materialni ostanki, zato pa so celo v pročelje naše cerkvice vzdani neki deli rimskih stavb. Tudi meni se je tukaj sprva zdelo vse nenavadno, zdaj pa sem se navadil na naravo in na ljudi. Predvsem na ljudi. To je otok ubogih, tistih, ki jim bo dano nebeško kraljestvo, kot ste sami prej omenili.« »Hvala Vam, gospod župnik. Hvaljen bodi Jezus Kristus!« »Na veke, amen!«

Turisti so ji že zginili izpred oči. Odšla je po stopnicah v vas. Pred hišami so sedeli starejši moški in ponujali Nemcem ustekleničeno vino. Ona se je ustavila pred hišo, kjer je na pragu sede, v črno oblečena žena ponujala grozdje. Pozdravila jo je po domače. »Poskusite, šinjora! Grozdje je sladko kot med.« Marta je odtrgala par jagod, potem pa je prisedla k ženi. »Kako to, da ne prodajate vina, gospa?« jo je vprašala. »Mož mi je spomladi umrl. Z vinom se je ukvarjal on.« »Od česa je umrl?« »Od srca.« Marti se je zdelo čudno, da na tem otoku, kjer ni nobene industrije in kjer ljudje jedo samo ribo in zelenjavo, ljudje umirajo za boleznimi srca.« »Tukaj večina umira od srca. Di crepacuore,« je pristavila po italijansko. »Di crepacuore? Kako to?« »Srce nam počí od žalosti, ker so nas zapustili vsi naši otroci. Zdaj lahko samo še žalujemo in molimo zanje in za naše vnuke.« »Kakšna škoda! Pri vsej tej lepoti in morju okrog vas.« »Od lepote, lepa moja, se ne živi. In ni zmeraj lepo. Včasih nas prekrije megla, da niti morja ne vidimo. Pa tudi morje ni vedno mirno. Po jugu valovi butajo ob obalo, kot da hočejo cel otok potegniti za seboj. V takem vremenu nobena ladja ne more do nas. Takrat se zberemo v cerkvi in molimo rožni venec pred našim Velikim Bohom.«

Marta je kupila grozdje in toplo stisnila roko žalostni vdovi. Zamišljena je odšla v pristanišče, kjer je Odisej že nestrpnostno trobil. Zadnja je stopila na krov. Stala je na krmi in gledala proti otoku, ki je izginjal za obzorjem. Sonce je zahajalo in spremenilo morsko ravan v raztopljen baker. Zapihala je jesenska sapa. Spustila se je po strmih stopničkih v trebuh ladje in sedla na poveznjen zaboj. In zdelo se ji je, kot da ladijski motor ponavlja: »Otok ubogih, ubogih, ubogih...«

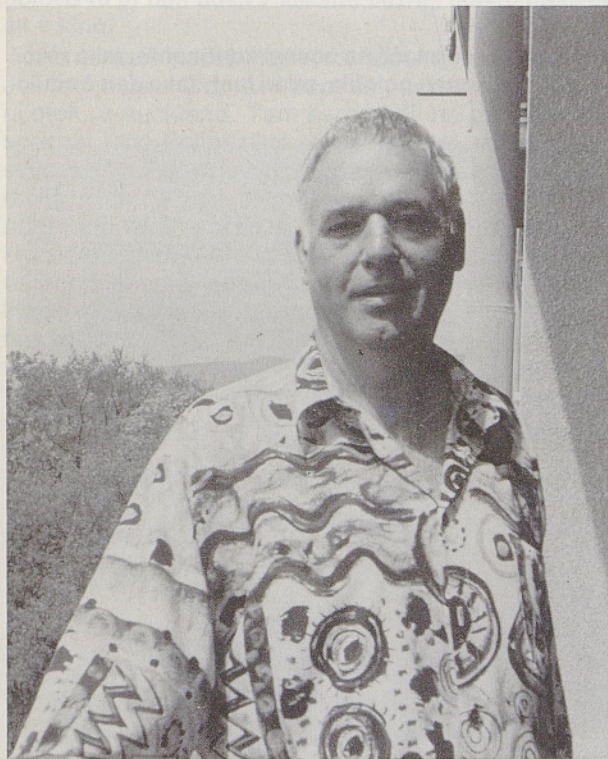
Slovenci za danes

Zdomstvo - Emigracija

Dimitrij (John) Kodrič, Melbourne, Avstralija; slikar (in človek skoraj pustolovske usode)

Izkoristiti je treba priliko, če ti pride v Trst razstavljat — nič manj kot avstralski Slovenec. Tako sem ga povabila na Opčine in skušala izvabiti iz njega, od kraja nezgovornega, pripoved o njegovem življenju. S prijetno kramljajočim tonom sva ustvarila primerno vzdušje, dokler se ni razvezal in odkril za svojim tihim in blagim naličjem in rodno vipavsko vedrino nevsakdanjo osebnost, pravega samohodca s pustolovsko žilico, a tudi človeka z izjemno življenjsko energijo in neustrašenostjo, s katerima se je znal znajti tudi v najtrših delovnih pogojih in v najbolj odljudnih pokrajinah. Tako se njegovo življenje bere kot pustolovski roman. Obenem pa je njegovo slikarstvo izraz tistega drugega pola v njem, mehkega, vipavskega, slovenskega; hkrati pa so motivi in barve, v katerih se pretežno izraža, vsrkali vase vso barvitost in eksotičnost daljnih celin, Avstralije in Nove Zelandije. Naj se na tem mestu g. Kodriču zahvalim, da je tik pred odhodom v Avstralijo žrtvoval eno celo popoldne temu intervjuju, s katerim bodo bralci, upam, zadovoljni.

Zora Tavčar

Posnetek D. Kodriča med intervjujem.

(Foto Z.T.)

Glede na to, da je vaše življenje zelo razgibano, rekli bi kar pustolovsko, bi nam najprej na kratko opisali mladost do tedaj, ko še ne sedemnajstleten fantič odidete v svet.

Rojen sem konec leta 1941 na Brjah pri Braniku v Vipavski dolini. Oče Ferdinand Kodrič je imel veliko kmetijo, mnogo trt in veliko glav živine. Mama Danica Kalin se je primožila iz Plač pri Ajdovščini. Oče-

ta so leta 1943 pri Štomažu ubili komunisti (šlo je bolj za razredno sovraštvo do premožnih in vernih). Tam sta bila ubita tudi moj stric Danilo in teta Danila. Mama je ostala sama z mano in bratom. Iz Nemčije se je tedaj vrnil stric, očetov brat Dimitrij in mama se je poročila z njim. Tako je lahko kmetija obstala in se je delo nadaljevalo. S stricem je imela tri hčerke, tako nas je bilo pet otrok.

Mene so poslali k tetam v Plače, kjer sem ostal do svojega sedmega leta. Brat pa je ostal na domu. Leta 1948 so me spet vzeli domov, da sem lahko hodil v osnovno šolo na Brje in nato v gimnazijo v Dobravlje. Okoli l. 1956 sem ostal doma in pomagal na kmetiji. Ker pa je pri nas najstarejši otrok ponavadi dobil posestvo in kot drugi torej nisem imel perspektiv, sem se odločil, da grem s trebihom za kruhom.

Kako se je začela vaša avantura? Želeli ste si v veliki svet, bili pa ste še mladoletni. V tistih letih tudi sicer najbrž ni bilo lahko priti iz države v inozemstvo.

Tistikrat sem bil mladoleten, torej ni bilo mogoče misliti na kak potni list, meje pa so bile tedaj strogo zaprte. Ni mi preostalo drugega, ko da se odločim za pobeg. 9. novembra l. 1958 sem pozno zvečer ušel čez mejo v Italijo skozi predor v Gorici (Rožna dolina). Odšel sem v Staro Gorico in v neki kavarni sem vprašal (italijanščine sem se naučil za silo kot samouk, spraševal sem namreč mamo za italijanske besede), če poznajo kakega Slovenca. Pokazali so mi nekoga zunaj na motorčku, (če je še živ, naj se mi oglasi, da se še kdaj vidiva!) — in ta me je nato vozil po Gorici. Svetoval mi je, naj se prijavim na goriški kvesturi. Potem sva našla še enega Slovenca, doma iz Tolmina, ki je tudi tiste dni zbežal, in sva se odpeljala z vlakom v Cremono, kjer je rekel, da je veliko taborišče za begunce. Res je bilo in v taborišču sem celo našel prijatelja Emila Benka iz Brij. Ta mi je ure-

Dvajsetletni Dimitrij Kodrič.

dil, da sem dobil zaposlitev na tržnici v Cremonii: s kolesom sem razvažal rože, za božič pa drevesca. Dobil sem dosti napitnine. Težko sem čakal, da bi mi dovolili emigrirati v Avstralijo.

Vmes sem prišel tudi v Trst in se na meji skrivaj srečal s starši, sestrami in bratom. Nato sem se odpravil za nekaj mesecev v Neapelj, Latino in Capuo, kjer je bil glavni center za emigrante, da bi lažje odšel v Avstralijo. Od tam sem prišel spet v Trst, od koder naj bi odplula ladja v Avstralijo. Tako sem končno dosegel svoj namen, v Trstu sem se l. 1960 vkrcal na ladjo Toscana in odplul novemu življenju naproti.

No, tako ste končno kot devetnajstleten mladenič stopili na tla »obljubljene dežele«. Kako vas je sprejela? Kako ste se znašli tako sami na tisti neznanski tuji celini?

Z ladje sem stopil v Perthu in se od tam odpeljal v Melbourne, mama je namreč imela v Avstraliji sosedo Karlo Kodrič (od 1980 živi v Novi Gorici), ki je imela v Melbournu sina. In pri njem sem dobil stanovanje. Pomagal mi je do službe, ker je bilo takrat zelo težko za delo, drugače bi namreč moral v taborišče. Delal sem v tovarni bakrenih žic za elektromotorje. Počasi sem se — kot prej italijanščine — zdaj naučil angleščine. Bilo je trdo življenje, delali smo tudi ob sobotah in nedeljah in celo ponoči, zato sem skušal čimprej menjati službo. Tam sem ostal poldrugo leto, nato pa opravil tečaj za voznike in se zaposlil kot voznik tramvaja. Kupil sem si tudi že lasten avto.

Ker pa sem hotel hitreje napredovati, sem odšel v Snežne gore v Viktoriji, kjer so tedaj delali jezove za hidrocentrale in namakalne naprave za izkoriščanje vode, ker je Avstralija zelo sušna dežela. To izjemno trdo in zahtevno delo v težkih pogojih (veliko delavcev se je smrtno ponesrečilo) opisuje v letošnjih mohorjevkah moj primorski rojak Kobal v knjigi *Možje s Snowyja*, kot so nas imenovali, zbrane z vseh koncev sveta. Knjiga se zdi kot pustolovski roman ali kaka povest Jacka Londona iz divjine, a je vse do pike resnično.

V Snežnih gorah sem bil najprej miner. Nato sem cementiral jezove za ameriško družbo Utah. Za-

tem nas je Utah odposlal dalje, na sever, na Groote Island, to je otok, delat ceste in mostove. Tam je namreč dosti odličnega železa in te ceste in mostove smo gradili za odvoz železa. Tam sem delal kot voznik mobilnega dvigala.

Zatem sem si zaželel drugačnega dela in novih doživetij. Odšel sem na »Zlato obalo«, v Queensland, sekati sladkorni trs. Sliši se prijetno, a se je izkazalo za zelo naporno delo, takrat se je namreč vse delalo ročno. Vendar se je dobro zaslužilo.

Bilo vam je petindvajset let in po vseh teh izkušnjah se kar čudim, da se vam je znova zahotelo novih krajev in ste odšli, kot vidim tule v podatkih, na čisto drug konec kontinenta, v Sidney. Kako ste se znašli, takole iz osamljenih in divjih pokrajin na lepem sredi elegantnega velemesta. Česa ste se lotili tam?

Moje sidneysko obdobje ni bilo dolgo. Tja sem prišel l. 1966, ker se je pač sezonsko delo s trsom končalo in sem šel iskat delo v Sidney. Našel sem ga takoj v tovarni za stružnice. Izkazalo pa se je za umazano delo. K sreči sem v časopisu prebral oglas: družba Utah je vabila na Novo Zelandijo, in sicer na konec Južnega otoka, minerje. Prijavil sem se in takoj dobil zastoj vozovnico ter odletel na Novo Zelandijo.

Kako ste se znašli na novem kontinentu, tako rekoč na drugem koncu poloble, mlad fant, tako daleč od doma in sam?

Devetnajstletni Dimitrij (desno) v Neaplju.

Na Južnem otoku Nove Zelandije sem delal za družbo Utah dve leti in pol. Najprej sem bil drugi in nato prvi miner. Minirali smo predore. Iz jezera smo delali predor do hidrocentrale, meril je 6 mx12m, tako da je potem po njem tekla voda na turbine. Zelo zahtevno delo. Živel pa smo na ladji. Na koncu Južnega otoka je namreč fjord Deep Cove, ki leži pod visokimi gorami. Imeli smo odlične pogoje: dobro hrano, avto za izlete in dobre plače. Pozimi je bil tam sneg in hud mraz, poleti pa izredno prijetno. Bil je to čudovit kraj: če je bil dež, je s hribov padalo na stotine slapov v vode fjorda.

Ker sem dobro zaslužil, sem si kupil hišo v Queenstownu, ob jezeru s smrekami. Bilo je kot v Alpah. Zaljubil sem se v čudovit kraj in krasno klimo. Imel sem načrt, da si tam uredim motel in začnem na svoje. Tam so namreč odlični pogoji za smučanje, pleti pa so tam čudovite možnosti za sprehode po gozdovih in čolnarjenje na jezeru, podnebje pa je prijetno kot v Trstu. Mestece Queenstown leži namreč med hribi in velja za Novo Zelandijo (za Južni otok) kot Bled za Slovenijo. To je srce Novozelandskih Alp.

Torej ste začeli na svoje. Kar sami? Ali se niste nič ozrli na levo in desno po kakšni lepotici? Delavci ste gotovo tu in tam odšli v kakšno bližnje mesto na ples ali v kino.

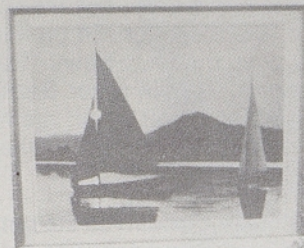
Na to sem začel misliti, ko smo končali delo na Južnem otoku. Odpravil sem se pogledat na Severni otok, v Auckland. Tam sem hodil na ples in res spoznal lepo Polinezijsko, svojo sedanjo ženo Selestino, ki jo kličem kar Sele. Ona je z vzhodne Samoe, otoka, ki je bil do l. 1952 pod Novo Zelandijo, zdaj pa je samostojna država. Je kot večina Polinezijcev katoličanka, zelo je živahna in družabna, boljše žene in boljšega človeka si ni mogoče misliti: odlična kuharica, zelo urejena, vzorna gospodinja in mati. Delala je v tovarni porcelana, danes pa dela v tovarni, kjer delajo filtre za avte, ima pa zahteven urnik, od 7^h 30 do 16^h.

V Aucklandu smo kupili kar veliko hišo z dosti zemlje okrog. Napravil sem še igrišče za tenis in parkirišče in nasadil drevje, celo pomaranče in banane.

John D. Kodrič: Avstralski akvarel.

EXHIBITION
of
OIL PAINTINGS
by
JOHN D. KODRIC

FEBRUARY 7-11; 1977

AIR NEW ZEALAND HOUSE,
GROUND FLOOR, QUEEN ST.
(Opposite C.P.O. & Ferry Bldg.)

Sin Gregory se nama je rodil l. 1970 in pet let pozneje še Sonia.

Z idejo o motelu v Queenstownu pa ni bilo nič. Ženi — Polinezijski je bilo tam premrzlo, pa tudi sorodnikov ni imela tam in tako sem svoj alpski kotic prodal ter se ustalil na Severnem otoku. Najprej sem bil delovodja v tovarni plastike in po urah, ko sem končno imel dom, sem se lahko mirno posvetil slikanju, čeprav sem risal že v Dobravljah. Spomnim se, da sem z Brij slikal celo Vipavsko dolino.

No, končno ste se torej ustalili in odtlej živeli na Severnem otoku Nove Zelandije v prijetni mediteranski klimi in vse več slikali. Kako to, da ste se pozneje odločili in se naselili v Avstraliji?

Bilo mi je štirideset let in močno sem si zaželel, da bi bil bliže Sloveniji. Sklenil sem, da se odselim v Kanado. Pravili so mi o Vancouvru v Britanski Kolumbiji, kako je tam lepo kot v Sloveniji, odšel sem tja sam, da se razgledam. Težko sem dobil delo in želel sem priti v stik s Slovenci. Poiskal sem jih po telefonskem imeniku in tako sem prišel v stik s slovenskim društvom v Vancouvru. Takoj so me sprejeli medse in ponudili, da tudi razstavim svoje slike. Pozneje je bil tam slovenski piknik in sem precej slik tudi prodal. Rad bi ostal, a težko je bilo dobiti zanesljivo delo, da bi pripeljal tja tudi družino. Nisem si upal tvegati in po petih mesecih sem idejo o Kanadi opustil ter se po ne vem kakšnem občutku odpeljal v Melbourne v Avstraliji, kjer sem pred leti začel. Telefoniiral sem ženi, naj na Novi Zelandiji proda vse razen

hiše, ki naj jo odda svojim sorodnikom v najem, in naj z otrokoma pride k meni v Melbourne.

Skoraj leto dni sem živel z družino v najetem stanovanju. Iskal sem dobro delo in ga dobil ter si kupil hišo. Dalo se je dobiti kredit za dobro četrtino vrednosti. Hiša je na robu mesta, 18 kilometrov od centra, a je še vedno mesto, saj ima Melbourne tri milijone prebivalcev. Okrog hiše je velik vrt, imam pa tudi svoj atelje.

Naselil sem se v okraju, kjer je precej Slovencev. Tam imamo društvo Jadran. Veliko Slovencev je iz okolice Ilirske Bistrice. Imamo pevski zbor, kegljišče, enkrat mesečno imamo plese, tudi nogometno igrišče imamo za štiri teame, dva moška in dva ženska ter teniško in otroško igrišče pa kapelo. Cerkev pa je bolj v središču mesta, v Kewu. Tam je močnejši slovenski center. Župnik pater Bazilij je mnogim veliko pomagal, celo živeli so pri njem, iskal jim je službe in marsikaj urejal za slovenske priseljence. Tam imajo tudi lepo cerkev.

Po tako raznolikih zaposlitvah ste gotovo tudi pozneje v Avstraliji postali izvedenec za kako novo stroko. Kaj ste delali v Melbournu tedaj in kaj danes?

Najprej sem bil delovodja v tovarni ojačevalnih mrež za gradbeništvo, ker je bilo to službeno mesto bližje domu. Po nekaj letih sem dobil bolj plačano delo v tovarni žogic za golf za ameriško-židovsko družbo Spalding. Nato sem si zaželel za dalj časa obiskati Slovenijo in domače Brje, zato sem moral pustiti delo. Po tistem pa se nisem več vrnil v službo, ob vrnitvi iz domovine sem se pogumno odločil, da se bom odslej preživljal s slikanjem. Začel sem hoditi v slikarske šole in tečaje, tudi daleč od doma, in se počasi uveljavljal. Rišem in prodajam največ Avstralcem. (O slikarstvu bova govorila pozneje). Imam že renomé in tako lahko postavljam primerne cene, od 200 do 800 dolarjev za sliko, glede na velikost in na to, koliko dela sem vanjo vložil. Treba je za preživetje, žal, delati tudi po naročilu. Teh naročil imam

največ za slovenske klube in privatnike. Ti želijo zlasti slovenske motive. Za razstave in zase pa slikam najraje avstralske motive.

Rada bi Vas predstavila tudi kot slikarja. Na prospektu vidim, da ste član slikarskega združenja *Victorian Artists Society* in da ste nekoč med 1000 slikami na razstavi te organizacije odnesli prvo nagrado. Razstavn program in slike, ki sem si jih ogledala v tržaški TG galeriji, mi povedo, da slikate motive iz Avstralije in Nove Zelandije (Severni in Južni teritorij): kanjone, jezera, reke, vasice, stare kmetije, obrobje puščave, slapove, obrežja, rtiče, gorske motive, sončne vzhode, poletje, popoldansko in jutranjo pokrajino, a tudi cvetje in akte. Vaš slog se mi zdi nekakšen liričen realizem, impresije. Zase sem kupila malo sliko evkaliptusovega cveta, ki ga imenujejo Srebrna princesa, na črni podlagi, z zanimivimi rdečimi cvetovi, ki od lastne bujnosti vise navzdol. Kako vi sami gledate na svoje delo in kako ste lahko osvojili toliko znanja, da se enakopravno postavljate ob bok tako imenovanim »akademskim slikarjem«?

Če hočeš v Avstraliji uspeti, moraš delati, študirati, tekmovati z drugimi, obiskovati odlične slikarske šole in tečaje. To seveda tudi stane. V kratkem bom npr. šel v likovni tečaj v Bethurst blizu Sidneya. Ti tečaji so v šolskih počitnicah. Teden dni stane samo tečaj 600 dolarjev, 400 dolarjev pa za isti čas stane oskrba. Tokrat bo tečaj vodil Joseph Zabukvič, Zagrebčan po rodu, ki poučuje na univerzi v Melbournu. Učil bo tehniko akvarelov in slikanje. Je tudi sam slikar. Druga dva moja učitelja na slikarskih šolah sta bila znana Dieter Prussner in David Taylor. Zdaj sem že 10 let v *Victorian Artists Society* in sem že tudi v knjigi o avstralskem slikarstvu uvrščen med slikarje-emigrante. Uvrščajo me med realiste. Do pred nekaj leti sem slikal pretežno olja, zdaj sem prešel na akvarel, grafiko in gvaš. Atelje imam doma, veliko pa hodim s štafelajem ali skicirko naokrog, sam, tudi po 100 ali 200 km daleč. Zbere se nas pa tudi skupina

D. Kodrič na otoku Groote kot voznik dvigala.

kakih 20 za vikende v slikarske kolonije. Slikamo na prostem, nato priredimo zadnji dan razstavo in se medsebojno ocenjujemo. To je zelo spodbudno in koristno, čeprav ne vedno prijetno.

Združenje je najstarejše združenje umetnikov v Avstraliji. Tu so se učili tudi najbolj znani slikarji. Poleg slikarske šole ima tudi tri galerije za svoje člane. Članov je samo 1000 in je zato težko priti v Združenje, poleg drugega te mora priporočiti nekaj znanih slikarjev. Imamo tudi prodajne in nagradne razstave, takrat jih od 1000 razstavijo 100. Imamo 5 do 6 glavnih razstav na leto. Jaz sem februarja letos tam razstavil 4 in prodal 3 slike. Lahko pa si tudi izbran kot najboljši v letu in dobiš medaljo.

Je tako živo slikarsko delovanje opazno samo v Melbournu ali tudi drugod po Avstraliji? Zdi se, da ima morda tamkajšnji človek več čuta za umetnost kot evropski, če je toliko razstav in v glavnem vse slike tudi odkupijo. Ali pa deluje kak drug sistem ali ključ, po katerem znate približati slikarstvo široki publikii?

V Avstraliji je skoraj vsako nedeljo razstava; nekatere galerije so odprte tri dni, druge od četrta do nedelje. Morda je skrivnost odmevnosti v tem, da dobiček slikarji namenijo tudi kraju, kjer razstavljajo, denar je strogo namenjen razvoju tistega kraja. Približno četrtnina dobička gre organizaciji (Združenju), ostalo se razdeli med slikarja in v donacijo kraju. Navadno razstavim štiri ali pet slik. Na leto je kakih 30 takšnih razstav.

V Evropi zdaj razstavljam prvič. V Trstu sem razstavil 17 avstralskih akvarelov, prodal sem jih 15, ostali sta mi dve najmanjši, ki ste ju prejle fotografirali.

Poleg slikanja, ki je tako rekoč vaše delo in hkrati razvedrilo, gotovo preživljate prosti čas tudi z družino. Kako?

Včlanjen sem v Country Club RCI za kar visoko članarino. To so neke vrste letovišča, kjer imaš vse, od bazenov do vseh mogočih ugodnosti in uslug: jahanje, tenis, savno, plavanje, razne športe in igre, plese ter hotele, vse prvorazredno. Za doplačilo 80 dolarjev na leto pa lahko greš kdaj tudi v kak drug klub. Lani smo se na primer seznanili v Queenslandu z nekimi Novozelandci, potem so oni šli v naš klub, mi pa v njihovega. Hodimo tudi obiskovat prijatelje. To so stari prijatelji, primorske družine, govorimo med seboj slovensko in angleško. Hčerka tolče po vipavsko: nekaj časa je hodila v slovensko šolo, a so jo žal ukinili. Sin pa govori kar dobro slovensko, ker smo se vmes večkrat vrnili v Brje. Hišo na Novi Zelandiji, svojo slovensko alpsko oazo, sem prodal, a mi je žal zanjo. Hodimo pa še tu in tam na Novo Zelandijo, žena Sele ima namreč tam mamo, brata in sestro.

Zdaj pa še nekaj besed o sorodstvu, ki ga obiskujete tako na Vipavskem kot v Trstu.

Hodim k bratu v Brje na kmetijo. Tam pomagam pri delu in obiskujem prijatelje, risati pa skoraj ne utegnem, tako da si vsakič zaželim čimprej domov v Avstralijo. Na Brjah imam zdaj staro mamino hišo,

Dimitrij in Sele Kodrič na poročni dan (Nova Zelandija).

ker si je brat postavil novo. Za sedaj hiše ne popravljam, ker ne vem, če se bom še vračal za dalj časa.

Hodim tudi v Trst, kjer imam pri Sv. Ani sorodnike. Teta Marička je mati Miloša in Dušana Kodriča ter Božene, to je znana tržaška Kodričeva družina: violinist Črt Šiškovič, pianist Ravel Kodrič in zgodovinarica Majda (raziskave o Slovencih v Ameriki in Avstraliji) so torej moji sorodniki. Z njimi si tudi dopisujem, zlasti z Majdo. Tudi moj sin si dopisuje z njo. (V Trstu je bil l. 1990).

Tule vidim propagandni prospekt za volitve v Melbournu, kjer ste na volilnem seznamu svoje stranke na prvem mestu.

Rad sem nosilec liste Zelenih v mojem okrožju v Melbournu in sem tudi dosti delal za to stranko oziroma gibanje: borimo se proti strupom iz tovarn in za čisto okolje. Kar vidim, da ni v redu, o tem takoj opozorim občino. Kandidiral sem za občino, za Sunshine Council, in dobil sem dosti glasov. V Viktoriji je zdaj na vladi liberalna stranka, prej, pred dvema letoma, je bila na vladi delavska stranka. Jaz sem bil vedno proti liberalcem in podpiram tiste, ki imajo čut in skrb za človeka in za naravno in zdravo okolje.

Povejte mi še kaj o Avstraliji. Kako je z gospodarstvom? Vam gre dobro, saj je to bogat kontinent? Kako se godi kmetu, trgovcem, delavcem? Pa turizem?

J. D. Kodrič s svojim avstralskim akvarelom na Opčinah (Foto Z.T.)

Avstralija je bogata in lepa država, rud ima, da ne ve, kam z njimi, od zlata do premoga. Ima najboljši črni premog, ki ga koplje kar na zunanjem kopu in bi ga baje lahko kopali na veliko še najmanj sto petdeset let. Nafta in plina je v izobilju za doma in za izvoz, zlasti na Japonsko ga gre cele ladje. Žal pa vse to izkorišča več angleških in ameriških ter celo nemških družb kot pa avstralskih. Te tuje družbe izkoriščajo naše bogastvo in nam ostane bolj malo.

Podobno je s tovarnami. Samo črpajo in izkoriščajo, dobiček oziroma kapital pa se odliva drugam. Tudi trgovine so večinoma podružnice večjih tujih, največ židovskih. To so trgovske verige, ki niso avstralske. Avstralski sicer delajo v njih, a dobijo malo, Žid namreč slabo plačuje. Največ dobe posredniki in lastniki. Plače so sicer po zakonu določene, manj ne smeš dobiti, nekatere so tudi visoke, a soudeleženi pri dobičku seveda nismo.

Kmetje imajo veliko živine in zelo obsežne farme, a jim ne gre posebno dobro. Prej je namreč šlo v izvoz dosti volne in mesa, volna posebno v Italijo in Rusijo, zdaj pa volno izpodrivajo umetna vlakna. Meso je šlo v ogromnih količinah v Veliko Britanijo, ko je bila Avstralija še njen dominion. Odkar pa je Velika Britanija v Evropski skupnosti, je ta uvoz precej omejen.

Pri nas dobiš poleti in pozimi vso zelenjavo in sadje, česar si poželiš; če je na jugu mraz, je na severu plus 30 stopinj in vedno nekje zori to ali ono in je takoj na vseh trgih Avstralije. Podobno je s cvetjem.

Turizem je razvit, iz Viktorije hodimo na primer veliko na Queensland, kjer je boljša klima. Avstralski radi hodijo na otoke, pa tudi na Malezijo, v Bangkok in na Havaje. Zelo radi in največ pa na Novo Zelandijo. Dolar je namreč zdaj tam cenejši, jezik pa isti,

oboje je torej posebej privlačno. Na Novi Zelandiji so namreč gejziri, fjordi, iglasti gozdovi in redka drevesa, značilna za Zelandijo, ki jih drugod ni. Pa čudovita jezera in slapovi in ogromno rib. Na jugu so ledeniki, na severu pa pravi Mediteran. Turisti prihajajo tja iz Evrope na čudovita smučišča (Mount Cook), zlasti v alpske predele, tudi iz Slovenije.

Kako potujete na Novo Zelandijo? S potnim listom ali brez njega? Se čutite bolj Avstrelac ali Slovenec? In še: kakšen človek je Avstrelac?

Včasih si lahko potoval brez potnega lista, zdaj je strožje, ker kontrolirajo zaradi mamil.

Čutimo se avstralski Slovenci, avstralski Nemci ipd. Jaz imam novozelandski potni list. Tudi ljudje na Novi Zelandiji so mi bolj všeč kot Avstralsci, bolj družabni so in bolj prijazni. V Avstraliji pa najdeš sosedo, ki ti komaj odzdravijo. V glavnem so Avstralsci zaprti v svoje kroge in se ne zmenijo za druge, čeprav so sami med sabo prijetni ljudje. Na službenem mestu so vljudni, a zadržani.

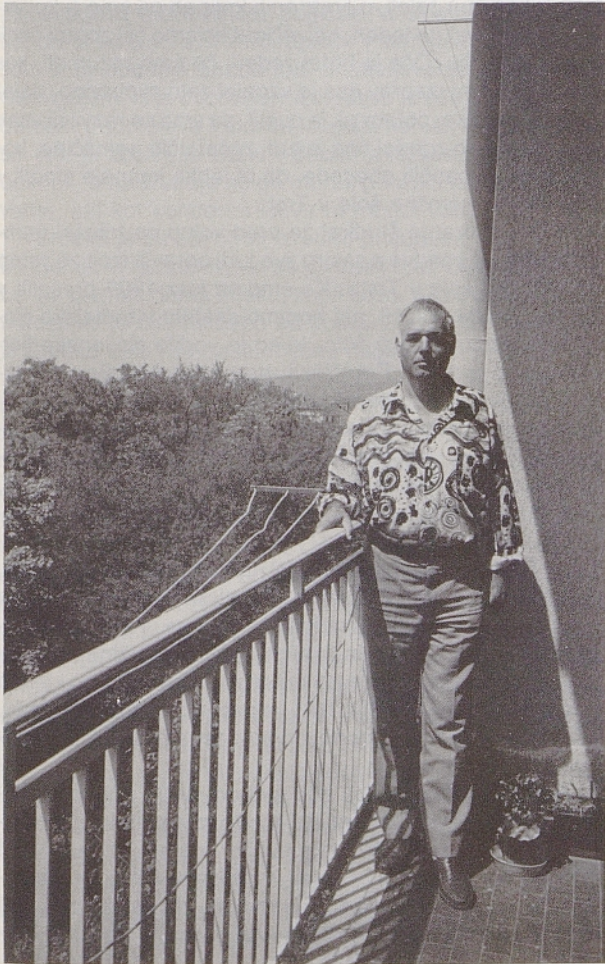
Kaj pa Slovenci v Avstraliji? Koliko vas je in kako se družite?

Slišal sem za število 38.000. Samo v Melbournu imamo štiri slovenske klube: Planico, Jadran, Eldham, Lovsko društvo St. Albans — in sedemdeset kilometrov stran še eno društvo. V glavnem ima 98% Slovencev lastne hiše in so kar premožni, imajo svoje obrti in majhne tovarne ali pa so trgovci. Najbolj znan je bil stavbenik Podgornik, moj sošolec. Gradil je največje stavbe, recimo World Trade Center v Melbournu. Ob smrti — šlo je za skrivnostno smrt — je imel velikansko premoženje 200.000.000 mark vrednosti. Samo njegov avto Rolls Royce je bil vreden skoraj pol milijona mark.

Kako je z vašimi uspehi? Kje in koliko razstavljate? Ste že dobili kako priznanje ali nagrado?

Dobil sem prvo nagrado (med tisoč slikami) leta 1983 v Geelongu pri Melbournu, znašala je lepo vsoto. Dobil sem tudi več manjših nagrad in priznanj, v glavnem za olja. Ko sem razstavljal v Aucklandu na Novi Zelandiji, je prišel vodja največje aucklandske galerije in je pohvalil moje motive in tehniko. V Sloveniji še nisem poskušal razstavljeti. Morda bom čez nekaj let. Konec tega leta bo Izseljeniška Matica pripravila skupinsko razstavo avstralskih slovenskih slikarjev, najprej po Avstraliji, potem pa pride razstava v Slovenijo.

Največja letna nagradna razstava je v Melbournu. Za udeležbo moraš sam prispevati pet in tudi več dolarjev na sliko. Vzamejo čez tri tisoč slik, razstavlajo pa najboljši slikarji. Jaz sem dal v tem času, ko sem v Sloveniji, na to razstavo tri svoje slike in od teh so do zdaj odkupili eno večjo in eno srednjo z avstralskimi motivi. Tam je vse zelo drago, a kupci te slike vseeno odkupijo, ker je to gotova investicija. To je zame zelo lep uspeh in priznanje mojemu delu. Za večji uspeh je v Avstraliji za slikarja ovira njegovo tuje ime, zato se podpisujem John D. Kodric. Tujci čutijo diskriminacijo, ker povsod raje razstavijo ali ku-

Odmor med intervjujem.

(Foto Z.T.)

John D. Kodrič: Avstralski akvarel.

pijo Avstralca z angleškim imenom. Če dajo nagrado tujcu, je kot da je dobil na loteriji. Prav v tej galeriji pa imamo tujci svoje možnosti.

Doslej sem imel skoraj dvajset samostojnih razstav. Novembra jo imam spet. Skupinskih razstav pa imam tudi do trideset na leto.

Kako in za koliko časa se vračate v Slovenijo? In kako je prišlo do vaše razstave v TG galeriji v Tržaški knjigarni?

Prvič sem se odločil, da pridem nazaj v domovino l. 1970. Z ladjo sem se vozil en mesec gor in en mesec dol, štiri mesece pa sem ostal v Sloveniji. Nato pa sem se leta 1975 odločil, da grem najprej okrog sveta, skozi Panamski kanal in okrog južne Afrike v Avstralijo in na Novo Zelandijo, nato pa sem hotel priti še v Slovenijo. A žena je bila noseča in nismo mogli tvegati. Tako smo prišli v Slovenijo šele leta 1982. Sam pa še l. 1988, ko je bil oče slab. In nato lani. Takrat sem se v Trstu seznanil z Milanom Pahorjem in Aleksom Kalcem, bila sta nato pri meni v Avstraliji in raziskovala razloge, zakaj so Slovenci odšli v Avstralijo. Živela sta najprej pri meni, nato so ju zvalili k sebi tudi drugi. Ko sem se letos vrnil, sta mi uredila razstavo avstralskih akvarelov v galeriji Tržaške knjigarne. Letos sem prišel z Alitalio, z letalom, ki vozi 22 ur.

Kako gledate na Slovenijo? Kako ste sprejeli njeno neodvisnost?

Rojen sem tu in zame je Slovenija srce in v tujini se počutim tujec. Tu čutim svojo domovino.

V Melbournu smo demonstrirali za Slovenijo. Jaz sem tudi dosti telefoniral, tudi na ameriško ambasado. Napisal sem 29 pisem za priznanje Slovenije in da ne bi bilo embarga za izvoz. Pisal sem v ZDA in v Kanado raznim uglednim osebnostim, tudi največjim, tudi v Evropo, tja do Kohla v Nemčiji, in to v imenu avstralskih Slovencev in v svojem imenu. Podpisalo se nas je veliko. — Tudi prej je bila Slovenija zame rodna gruda, a zdaj je to še veliko bolj od srca.

Gospa Tončka Kosovelova pripoveduje

Ko sem pripravljala pred desetimi leti, poleti leta 1984, za radio Trst A na pobudo, s pomočjo in v režiji ge. Mirjam Koren oddajo o dopisovanju med Kosovelom in Fani Obidovo, ki se je podpisovala z imenom Mirjam, se nama je nudila izjemna priložnost, da sva obiskali go. Tončko Kosovelovo, najstarejšo izmed Srečkovih sester, in skupaj s Karmelo tedaj še edino živečo. Z zanimanjem je sledila nizu oddaj in jih je v nekaj obiskih tudi tehtno komentirala. Karmela je bivala v Innsbrucku in je umrla 1991. leta, Tončko pa so pokopali 1989. leta, približno eno leto pred njo.

Tedaj je še sama prebivala v hiši Kosovelovih v Tomaju in ohranjala živ spomin na bogato življenje v njej. Hiša je dihala vzdušje izpred časov, ko so še v njej odmevali živahni pogovori, petje in klavir. Bogata knjižnica, veranda, Beethovnovno obličje, spominska knjiga, klavir, vse, kar je živelo v nas že iz Kosovelovih pisem in zapisov iz tega obdobja, je dobilo skoraj otipljivo podobo. Med nami se je razvil pogovor, v katerem je zaživelo okolje, ki so ga ustvarjali in bogatili vsi člani Kosovelove družine, v kateri je rasel Kosovel.

Tako nekako je pripovedovala ga. Tončka, ko ji je bilo 87 let. Njeno pripoved sem le strnila, nekoliko uredila in opustila ponavljanja, do katerih v pogovoru nujno prihaja. Temu pogovoru so lahko po radiu prisluhnili poslušalci jeseni 1984. leta in v treh nadaljevanjih še leta 1991, v četrtkovih srečanjih, ki jih je pripravljala ga. Lida Turk.

Naj bo ta zapis v spomin Srečku Kosovelu, ki je umrl v Sežani 27. maja 1926, ko mu je bilo komaj 22 let.

Nada Pertot

Oče Anton je bil Vipavec, mati Katarina Stres je bila Tolminka, doma iz okolice Kobarida. Oče je bil učitelj v Sežani, mama pa je bila pred poroko družabnica pri plemiški družini prav tam. Med njene dolžnosti je spadalo spremljanje gospe na potovanjih in na gledališke predstave v Trst, če je bil gospod zadržan. Med nekim obiskom pri prijateljici Mariji Skrinjar por. Manfreda se je slučajno srečala z našim očetom, ki je pobiral članarino kot zastopnik Ciril-Metodove družbe. Tam sta se našla, drug drugemu ugajala, se zaljubila in se čez eno leto v Sežani poročila. V zakonu se jima je rodilo od leta 1894 do leta 1904 pet otrok, od katerih je bil Stano prvi, sledile smo mu dekleta, jaz, Karmela in Anica, zadnji pa je bil Srečko.

Oče je bil odličen pedagog in velik kulturni delavec, njegovo posebno zanimanje je veljalo literaturi in glasbi. Usposobljen je bil tudi za poučevanje več predmetov za odrasle, imel pa je tudi diplomu za poučevanje na nemških šolah. Vedno je bil duša kulturnega življenja, kjer je poučeval: najprej v Sežani, potem za kratek čas v Pliskovici in Dutovljah in končno do upokojitve v Tomaju. Nad petdeset let je bil pevovodja in je imel tudi v teh stikih z odraslimi možnost, da jih je vzgajal z besedo in zgledom. Še pod Avstrijo je opozarjal delavce na pravice, ki jih imajo. K njemu so prihajali po nasvete, koga naj volijo. Ko so mu oblasti očitale, se je branil, da ni nikogar navajal, koga naj voli, ampak je vsem samo svetoval, naj volijo tistega, od katerega pričakujejo, da jim bo kaj dal. Prav zaradi tega je bil tudi premeščen v Pliskovico. Ni čudno, da niso mogli tudi kasneje, med fašizmom, v Tomaju pridobiti nikogar za vstop v fašistično stranko, v njej sta bila vpisana le župan in občinski tajnik, in so oblasti za tako obnašanje krivile očeta. Tudi zato so se v tem obdobju pri nas nenehno vrstile preiskave. Lepo vezanih klasikov se niso dotaknili, pobirali pa so nam revije, zvezke in celo note.

Oče je veroval v znanje in nam ga je tudi na vse možne načine posredoval. Z veseljem smo sprejemali vse, kar je imel v sebi. Bilo nas je pet otrok in zanimivo je, da smo imeli vsi nagnjenje do umetnosti. Ker je oče vedel, da bo-

mo morali živeti zgolj od lastnega dela, je zelo skrbel za našo izobrazbo. Nikoli nam ni ničesar ukazoval; brali smo lahko, kar smo želeli, o prebranih knjigah pa smo razpravljali vsaj enkrat na teden, največkrat ko smo bili zbrani okoli mize pri kosilu. Oče je hotel vedeti, če smo razumeli, kar smo čitali. Pravzaprav nas je vzgajal zelo svobodno, dajal nam je napotke, potem pa je pustil, da smo se razvijali vsak po svoje. Zelo zgodaj nas je tudi začel učiti nemščine, komaj smo se naučili abecede, da bi lahko kasneje stopili v višji razred nemške šole v Trstu.

Starejši brat je študiral že pred vojno na tržaški nemški gimnaziji, medve s sestro sva tudi opravili izpit za vstop na nemško šolo v Trstu. Ko smo se leta 1909 preselili v Tomaj, je oče odločil, naj hodimo dekleta v tomajsko slovensko samostansko šolo, ki so jo vodile slovenske šolske sestre reda sv. Frančiška, brat pa je šolanje nadaljeval v Gorici in kasneje v Ljubljani. Tam se je posvetil časnikarskemu poklicu in se tudi zelo uspešno ukvarjal z literaturo. Pisal je dosti proze in tudi pesmi. Objavljal je v najboljših revijah, kot so bile Ljubljanski zvon, Dom in Svet, Slovan, Novi rod in še kje. Naklonjena mu je bila tudi kritika, ki je bila zelo izbirčna.

V Tomaju je bila deška šola na kateri je poučeval oče, deklice pa so hodile k sestram. Tomajska samostanska šola je bila privatna in je bila nekaj imenitnega. Vanjo so zahajala dekleta iz Tomaja in okolice. Iz naše družine sva Anica in jaz šolanje nadaljevali pri sestrah v Mariboru, kjer so imele sestre materinsko hišo, slovenski in nemški vrtec, slovensko in nemško osnovno šolo ter slovensko in nemško učiteljšče.

Enako pozoren je bil oče tudi do svojih učencev. Posebno nadarjene je pripravljajl za vstop v nemško gimnazijo. V tej skrbi je sodeloval s svojim bratom, ki je bil višji inšpektor v prosti luki v Trstu, v prostem času pa navdušen pevec, in je marsikomu pomagal, da se je šolal. Naj omenim samo dva zelo nadarjena dijaka iz Sežane, bratranca Hreščaka in Pahorja (očeta Dušana Hreščaka in Jožeta Pahorja — op. N.P.), ki sta oba na očetovo pobudo

dovršila učiteljšče in se vedno očeta s hvaležnostjo spominjala.

Ko je bil oče leta 1924 upokojen, smo morali zapustiti stanovanje v šoli. V ta namen smo si tudi sezidali hišo v Tomaju. Novega doma smo se vsi zelo veselili. Posebno zadovoljen je bil Srečko, ki je v pismih vedno vabil brata Stanota, naj vendar pride domov. V hišo smo se vselili 20. oktobra 1925. Jaz sem bila takrat že v službi.

Pa naj sežem s spominom prav v zgodnja Srečkova leta. Značilno zanj je bilo bolj kot za druge otroke, da je bil zelo navezan na dom. Vsi smo ga imeli pri hiši zelo radi. Kot najmlajši otrok je veljal za ostržka in je kot zadnji otrok največ časa preživel z mamo, potem ko smo mi starejši že živeli proč od doma. Mamo, ki je bila zelo pridna, dobra in skrbna, je imel zelo rad. Vedno ji je pravil, da ji bo kupil naslanjač, potem ko bo postal velik in bo služil denar. Ona bo sedela, on pa ji bo čital pesmi. Mama jih je zelo rada čitala. Tudi pisma, ki jih ji je pisal, so bila polna ljubezni.

Pri nas doma smo bili vsi zelo predani glasbi. Oče je vodil poleg posvetnih zborov tudi cerkvene in je uglasbil marsikatero posvetno in tudi cerkveno pesem. Seveda smo bili mi vsi tudi versko vzgojeni. Kasneje je šel vsakdo po svoji poti, a doma smo čutili, da je od tam vse vzšlo. V novo hišo je tako prišel tudi klavir, na katerega smo po malem vsi igrali. Karmela pa je klavir resno študirala na tržaškem konservatoriju, podiplomski študij pa nadaljevala v Münchnu. Ohranila je pisma, ki jih ji je pisal Srečko in odražajo njegovo vedoželjnost, poglede na umetnost in tudi željo, da bi se pridružil študirajočim v tem kulturnem središču. V to obdobje spada tudi prijateljevanje z Avgustom Černigojem, ki je dvoril Karmeli. Klavir je oče dobil od skladatelja Hrabroslava Volariča, ki ga je naročil na Dunaju zase. Ker je zbolel, je zašel v denarne težave. Oče je klavir odkupil, a na Dunaju so ga morali prirediti za naše stanovanje, saj kot koncertni klavir ni mogel vanj.

Srečko je bil kot otrok izredno priljubljen, po naravi je bil mehek in ljubezniv, vsi so ga imeli radi. Oče je iz potrebe, da bi imeli doma mleko, kupil kozo. Kozo smo pasli na parceli, ki je bila nedaleč od doma. Spominjam se, da jo je Srečko zelo rad pasel. Njeno mleko nam je tedaj zelo dosti pomenilo, saj je posebno nam, ki smo se šolali proč od doma, hrane primanjkovalo. Pa še nekaj: doma smo imeli vedno goste iz Trsta. K nam so prihajali glasbenik Srečko Kumar, ki je poučeval na glasbeni šoli v Škednju, skladatelj Ivan Grbec prav tako iz Škednja, Josip Ribičič, učitelj pri Sv. Jakobu v Trstu, brata Širok, Karel in Albert, Karel Pahor in neki violinist z Opčin, čigar imena se ne spominjam. V Trstu je bilo ob koncu vojne precejšnje pomanjkanje, zato smo vzeli po vojni med počitnicami k sebi še tri otroke, da bi se malo okrepili: Ribičičevo in Kumarjevo hčerko ter deklico iz Černigojeve družine, ki pa ni imela nobene zveze s slikarjem Černigojem. Naša koza je dajala do sedem litrov mleka na dan! Med komentiranjem pisem ste omenili, da se je Srečko hudoval, ker doma ni bilo miru, čeprav mu je bila družba otrok zelo ljuba, saj je rad tovariševal s tomajskimi otroki.

Kot vsi otroci je rad nastopal na prireditvah, ki jih je organiziralo domače bralno društvo. Zelo rad je deklamiral Gregorčiča. Oče pa ga je kmalu zaposlil tudi kot svojega pomočnika, da so učenci, ki jih je učil, s njim ponavljali deklamacije ali pa nemške in italijanske besede.

Ko je oče za upokojitvijo izgubil stanovanje v šoli, smo se začasno naselili v neki kmečki hiši. Od Laharnarjevih

*Tomaja tri letnja obžalovanje
v hišo našega bratca.*

*"Jaz sem neizprečena, zabrla
misel, ki ne bo nikoli izgovorjena",
Srečko Kosovel
+ 27. maja 1926.*

Srečko Kosovel na mrtvaškem odru. Fotografijo je prejela gospa Gita Bortolotti (Tržič n/G 1888) verjetno od Srečkove sestre Karmele, s katero je v 20. letih študirala klavir v Münchnu pri Josephu Pembaureju. Fotografijo hrani prof. Pavle Merku.

smo kupili parcelo, po posredovanju žene dvornega svetnika Laharnarja so nam jo prodali. Hiša je rasla, mi pa smo hodili gledat, kako dela napredujejo.

Iz Srečkovega otroštva Vam bom pokazala pristrčno pričevanje. Napisala ga je leta 1967 Angela Žiberna, ko se je po mnogih letih vrnila v Tomaj.

— Prav lepe spomine gojim na Srečka in na vso njegovo družino. Ko sem bila majhna, sem bila njihova sosedica in se je jako rad pri nas igral s sestro Anico. Bila je malo starejša od njega. Še kot otrok mi je zložil lepe pesmice in mene je prav veselilo tudi poslušati njegove deklamacije, ker so bile res zelo zanimive. Hotel je tudi, da igra njegova sestra Anica z njim igro, ki se je imenovala Sirota. Začel je: Ti nimaš je majke, kdo pravi ti bajke, kdo s tabo

*Kosovelova hiša v Tomaju
konec 40. ali začetek 50. let.*

prijazno govori. In ona mu je morala odgovoriti: Cel svet mi je majka, cel svet mi je bajka in rože so moje sestre. Pa kakor profesor je bil jako strog in ni bil zadovoljen z odgovorom, ker ni govorila kot sirota. In meni so prišle solze v oči, ker sem čutila, da ve, kaj je sirota, saj sem bila jaz sirota brez očeta.

(Pripomba N.P.: Verzi so iz zbirke *Pesmi Vide Jerajeve* in so prej optimistični kot ne. Izšle so leta 1908. Osvežimo si spomin nanje:

*Pa nimaš je majke!
Kdo pravi ti bajke,
kdo rožice spleta za te?*

*Ves svet mi je majka,
ves svet mi je bajka
in rože so moje sestre.)*

Spomnila se je tudi, kako ji je ob naslednjem obisku pripovedoval, kako streže pri maši, čeprav ni še prvi strežnik. Poudaril je tudi, da najlepše zvonijo. Tako je napisala: Čez nekaj časa prišla sem na obisk v Tomaju in ljubega malega prijatelja sem spet dobila. Vprašala sem ga: Kako se imaš, Srečko? On mi je odgovoril: Sem prav vesel. Strežem pri maši, nisem še prvi, a prihodnje leto upam, da bom. Zvonim pa najlepše. Če prideš drugo leto, me ne boš več poznala, ker jaz bom imel tudi obleko od strežnika. In jaz sem mu rekla: Srečko, ti boš velik učenjak. Ko sem drugi dan videla njegovo mamo in ji vse povedala, se je prav iz srca nasmejala in rekla: Zdaj smo poskrbljeni za njegovo službo.

Mnogo let je minilo. Po 42 letih odsotnosti sem prišla spet pogledat svoj rojstni kraj in svoje drage rojake. A na mojo veliko žalost nisem našla več ljubega Srečkota. Obiskala sem samo njegov grob. V Tomaju 1967.

V Trst smo hodili zelo pogosto. Starejši otroci smo precej redno obiskovali vse mogoče gledališke predstave. V Trst so posebno v aprilu, ko se je drugje sezona že končala, prihajali zelo pomembni umetniki. Pred gledališkimi predstavami smo si vedno kupovali gledališke tekste, ki jih je dajala zelo poceni na tržišče založba Reklambibliotek, da smo dogajanju na odru lahko sledili. Spominjam se, da

nas je silno prevzel Ibsen z enim izmed svojih del. Tudi Strindberga smo že poznali. Ko sem bila kot najstarejša izmed deklet že v službi, sem razpolagala z denarjem. Pobrila sem vse tri, tudi najmlajšega, in šli smo v Trst. Do Opčin smo šli peš, potem pa v mesto s tramvajem, v gledališču smo stali in se spet vrnili s tramvajem, ki je čakal na konec predstave. Kdaj smo tudi najeli sobo v hotelu.

Spominjam se tudi, kako nas je peljal oče v Trst in nam pokazal Narodni dom, ter nas peljal v restavracijo. Srečko si je zaželel kot vsi otroci sladoleda. Anico in Srečka je oče peljal še v cirkus.

1916. leta ga je oče pripravil za vstop v drugi razred ljubljanske realke. Očetova želja je bila, da bi postal Srečko gozdarski inženir. Prepričan je bil, da bi v tem poklicu najbolj koristil rojakom na Krasu. Sam se je zelo zavzemal za nego gozda na Krasu in je s šolskimi otroki, že ko mu je bilo 80 let, nasadil z borovci neko področje od Križa naprej proti Sežani. Ta gozd poznamo še sedaj pod njegovim imenom.

Srečko se ni nič upiral očetovi odločitvi, vendar se je poleg šolskih predmetov začel po maturi učiti ruščine, angleščine in latinščine, italijanščine in francoščine pa se je učil že prej. V Ljubljani smo vsi živeli pravo kulturno življenje. Hodili smo v gledališče, v dramo ali opero, na koncerte in baletne predstave in na predavanja.

Začetka se ni Srečko v Ljubljani počutil prav nič dobro. Kot najmlajši otrok je ostal v Tomaju nekako šam in bil zelo navezan na mamo. Mi vsi smo ga imeli zelo radi, a smo bili že malo oddaljeni od njega, saj je bilo med njim in najstarejšim devet let razlike. To je dosti posebno v teh letih. Imel je veliko domotožje. Zgodilo se je, da je Anica ob povratku domov našla njegovo sporočilo in ne njega. Napisal ji je, da gre domov, ker mu je v Ljubljani dolgčas. Anica je odhitela na postajo in ga pregovorila, da se je vrnil k njej. V zvezi z Anico in njim bi vas rada opozorila še na eno epizodo, o kateri je Anica vedno rada pripovedovala. Ko sta se sprehajala po mestu, se jima je zahotelo jabolko. Mahnila sta jo proti trgu, a med potjo je Srečko zagledal v neki izložbi relief z Beethovno glavo. Denar sta imela, za jabolko, ki so se jima zdela predraga, ga je bilo škoda;

stopila sta v trgovino in kupila Beethovnovno glavo. Še danes je tu.

Po opravljeni realki pa se je posvetil študiju, ki ga je veselil: književnosti in jezikom. Kot študent je stanoval v Domu za visokošolce skupaj s študentom medicine, kasnejšim dr. Hlavatyjem. Dr. Hlavaty je pripovedoval, da je bil Srečko cele noči pokonci. To ga je zelo motilo, tako da mu je neke noči zažugal: »Če takoj ne ugasneš luči, vržem tebe in tvojo pisarijo skozi okno.« Tudi neka gospodinja, pri kateri je stanoval, se je pritoževala, da dela ponoči. Ko je nekoč iz radovednosti odprla njegov predal, je videla v njem same popisane listke. Ni razumela, da so pesmi.

Čez dan je hodil v šolo, kasneje na predavanja, na seitanke, v gledališče. Tudi za šolo se je pripravljaj in za kolokvije na univerzi. *Ne vem, kako je ta otrok vse to zmoget!* Vso to zapuščino je čez nekaj časa našel Stano, ki jo je izročil Univerzitetni knjižnici.

Srečko je bil zelo dobrega srca, a je znal biti tudi oster in odločen. Ko se mu je nudila priložnost, da bi v domu poceni stanoval, če bi se vpisal v stranko, jo je odklonil. Vedno se je postavil proti krivici, v njem se je rodil pravi upor proti krivici in usmiljenje do trpečih. Spomin nanj in na njegovo sposobnost sočustvovanja je želela v spominsko knjigo izraziti ga. Angela Žiberna, ko se je po mnogih letih vrnila v Tomaj.

Med počitnicami je doma vedno vstajal zelo zgodaj. Potem je šel v svojo sobo in ostal tam do kosila. Pri kosilu, po obedu, smo se zmeraj pogovarjali. Popoldne je šel rad okoli, rad se je ustavljal z vaščani, ki so ga imeli vsi zelo radi.

Še spomin na Srečkovo bolezen. Srečko je zbolel v Ljubljani marca meseca. Vedno se mu je zdelo potrebno, da pomaga razumevati tudi drugim, kar je sam poznal. Tako je literarno vzgajal Mirjam, Fani Obidovo, katere pisma poznate. Povedati pa moram, da ni bilo med njima nobenega ljubezenskega razmerja, ona je bila zaljubljena vanj, Srečko pa ni bil zaljubljen vanjo. On je imel drugo simpatijo, ki je še živa in živi v Sežani. Ko je bil bolan, ga je prišla Mirjam večkrat obiskat v Tomaj.

V zvezi s tem svojim poslanstvom, ki ga je zelo čutil, je napisal predavanje *Umetnost in proletarec* in ga šel predavat v Zagorje, kjer je bila zaradi rudnikov močna delavska postojanka. Zdelo se mu je potrebno, da pove tudi preprostim ljudem kaj o umetnosti. Po predavanju, 28. februarja 1926, se je zadržal s prijatelji, tako da je zamudil vlak. Prenočil je na postaji in se močno prehladil. Kot posledica prehlada ga je napadlo vnetje v čelnici, ki se je vedno bolj širilo in mu povzročalo hude bolečine. Najprej ga je zdravil neki zdravnik v Ljubljani, za velikonočne počitnice pa je prišel domov. Bolezen se je slabšala in se razvila v vnetje možganske mreže. Nič niso mogli pomagati specialisti, ki so prihajali iz Trsta. Po dveh mesecih hudega trpljenja je umrl. Podlegel je tej bolezni, ki je bila tedaj neozdravljiva, in ne tuberkulozi.

Srečko se je zavedal svojega stanja, saj so ostali vedno novi poskusi, da bi mu pomagali, brez učinka. Zaradi hudega glavobola ni prenesel najmanjšega šuma. Še sedaj se spominjam, kako smo hodili doma samo po prstih. Še po njegovi smrti nismo nekaj časa mogli biti prav nič glasni. Med boleznijo ni vedno ležal, tudi vstajal je, a je grozno trpel in je vedno tožil, da ga boli glava. Spominjam se, da ga je prišel obiskat Vidmar z manjšo skupino. Jaz

Publicist Ivan Vogrič iz Nabrežine me je opozoril, naj poiščem v tržaškem dnevniku Edinost dopis o Nabrežini, saj bo zanimiv tudi za današnjega bralca. Zanimivost tega dopisa pa je prav gotovo predvsem v igračkanju z resničnostjo, ki jo nekateri publicisti še danes tako radi hote ali nehote potvarjajo.

Kako piše največji italijanski pesnik o Nabrežini

Gabriele d'Annunzio piše svoje memoarje v milanskem »Corriere della Sera«. Med drugim omenja v nedeljski številki, da je prišel na svojem potovanju v Nabrežino.

»Tedaj je prisopihal vlak na kolodvor poln besnega trušča. Dež je lil na strehe v curkih, para je raznašala divje žvižge, velike teže so ropotale čez tlak; temne postave so korakale med premočenimi vozovi; pri svitu lantern se je pokazal blaten čevelj, vinjen obraz, kos rumenkatega voščenege platna, kadeče kolo, razsvitljeni tir... Dve prodani ženski, pobeljeni in našopirjeni, kakor dve culi med tolikim železom, poskušata z vzkliki izvabiti koga v temo. Vse, kar živi tu, je sramota in trušč. A glej, v bližnjem kupeju se oglašja naenkrat ženski glas, razkošen in sladek, s prazniškim naglasom kakor bi hotel razveseliti zaspano dete, ponavljajoč večkrat ime nočnega mesta: »Nabrežina«, Nabrežina! In grozota zastane. »Nabrežina« in zdi se mi, kakor bi izpil v dušku polno čašo vročega juga, zaželjeno od pesnika Endimijona. In dež, blato, dim so se razpršili za hip pred tem prijetnim pihlajem »Nabrežina«. In to je bilo ime belega mesta *ob morju, sklonjenega nad škrlatnim zalivom, med drevesi mastiksa in terpentina.*

Komentar naj si napravi čitatelj, ki ni bil v Nabrežini — po noči.«

Edinost, 3. marec 1912, str. V., št. 63

Nada Pertot

sem se vrnila iz Trsta, ko so odhajali proti Sežani s kočijo, ki jo je oskrbel oče. Po tem obisku je bil Srečko zelo prizadet, rekel je, da se je od njega prišla posloviti uradna Ljubljana. (Tako piše Vidmar v zapisu o tem obisku.)

Seveda se živo spominjam tudi Srečkovega pogreba. Pogreb je bil mogočen. Dijaki iz Ljubljane niso dobili dovoljenja, da bi se ga udeležili. Prišli pa so primorski dijaki in visokošolci, ki so nosili njegovo krsto. Bili so to neki Gorup iz Tomaja, neki Lazar z Repentabra, neki Tul in še neki Štolfa iz Sežane. Bilo je mnogo mladine. Spominjam se tudi, da je pelo več zborov. V sprevedu so visokošolci nosili slovensko trobojnico in jo vrgli v grob.

Zaradi te trobojnice je bilo precej nemira. Grozili so, da bodo grob odprli, a se nič takega ni zgodilo. Domači so

Marija Rus

Zajetje

*Rahlo odmikanje priprtih vrat,
doliv svetlobe v jutra sobo blede,
uglaševanje sola za besedo
iz molka, ki drsi v noči prepad.*

*Prisluškovanje školjke na obali
skrivnostim oceana, ki vali
obljubo, da se dvigne iz globin.
Pričakavanje, kdaj jo val odplavi.*

*Zdaj je zajeta v silovitem vrenju
svete Prisotnosti, ki nima lika,
se jasnemu umevanju izmika,
le nakazuje se v notranjem zrenju,*

*v pretakanju molitve skozi tišino,
v neizrekljivosti, ki se gosti
v en sam neslišni, zaupljivi TI;
v kovinskem padcu solze na blazino...*

*In školjka spet na vročem pesku ždi.
Bo še kdaj padla v milostno soglasje
z valovi, ki razgrinjajo brezčasje?
Je to zajetje zadnje njenih dni?*

se sklicevali na dejstvo, da je Srečko zaprosil za jugoslovansko državljanstvo in ga tudi dobil. Za oblasti je bil Srečko že tuj državljan.

Tudi po Srečkovi smrti so k nam prihajali njegovi prijatelji in znanci in prijatelji, ki sta jih imela oče in predvsem brat Stano. Med temi je bil Vidmar, dokler se ni politično udejstvoval, pa Ocvirk, ki je prihajal k nam, ko so urejevali Srečkove pesmi. Spominjam se Grahorja pa Vladija Martelanca.

Njegovih stvari nismo takoj dobili. Stano se je potrudil, da je bila vsa zapuščina izročena Univerzitetni knjižnici, kamor je spadala. Materiala je bilo ogromno, skoraj vse je bilo pisano s svinčnikom. Precej negativno kritiko o Srečku, napisal jo je Ocvirk, je objavil Slovenec. Ime kritika v Slovincu nisem nikoli izdala, ker je bilo tako veliko kreganja v zvezi s Srečkovo literarno zapuščino. Njegove pesmi so čakale veliko let, preden so jih objavili. Zapuščino je urejal Ocvirk, ki je bil nekaj mlajši od njega. Njegovih pesmi ni posebno cenil, vendar je vedel, da je Srečko prepričan, da dela prav. Spominjam se, da mu je pravil, piši tudi ti, če čutiš željo po pisanju, če bo kaj vredno, bo ostalo, če pa ne bo vredno, bo propadlo kot vsaka reč brez vrednosti.

Dokler je bil Srečko živ, smo o njegovem ustvarjanju vedeli prav malo. Ni nam dosti pokazal tistega, kar je pisal. Spominjam se, da mi je prebral le pesem Jezdec v temi. Za pesnika in besednega ustvarjalca pa je v družini veljal nastarejši brat Stano, ki je objavljval v Ljubljani v pomembnih revijah, kot sta bili Ljubljanski Zvon in Slovan, pesmi in prozo. Zvedeli smo, da piše tudi on, ko se je v Ljubljani pripravljval, da izda svoje baržunaste pesmi. Stano pa nad to namero ni bil posebno navdušen. Obratno

pa je njega Srečko vedno spodbujal, naj se posveti literaturi in naj pride domov.

Življenje se je za nas vse zelo spremenilo, ko se je končala prva svetovna vojna in so naše kraje zasedli Italijani. V našo vas so prišli 16. ali 18. novembra 1918. leta. Vsi otroci smo bili tedaj v Ljubljani. Ko smo prišli za Božič domov, smo morali že čez provizorično mejo. Težave so se pa začele ob koncu počitnic, ko smo se želeli vrniti v Ljubljano. V Dutovljah so na vojaškem uradu izdajali dovoljenja za potovanja. Oče je poslal v ta urad Karmelo in Anico. V uradu je imel glavno besedo neki univerzitetni študent in je takoj obljubil, da nam bo oskrbel dovoljenja. Na poti domov ju je pospremil in se je zelo čudil, ko je spoznal, da ima opraviti z zelo razgledanima dekletoma. O nas, da so mislili, da smo nekaki ljudožrci. Ta mladenič, Carlo Curcio, kasnejši univerzitetni profesor in založnik, je postal naš prijatelj. Kasneje se je spoprijateljil s Srečkom, ki ga je povabil na obisk v Ljubljano, kjer ga je seznanil z različnimi pomembnimi osebnostmi slovenske prestolnice. Vrsto let smo si z njim dopisovali in v dar nam je poslal dosti knjig. Načrtovali smo tudi potovanje v Italijo, a iz načrtov ni bilo nič. Zelo je bil presenečen nad knjižnico, ki smo jo imeli, in nad družabnostjo, ki smo jo gojili. Doma smo imeli vse slovenske klasike in dosti del iz svetovne literature. V nemščini smo prebirali Tagoreja in ruske klasike. Knjig je imel dosti že oče, potem pa smo vsi dopolnjevali to družinsko knjižnico s svojimi nakupi.

V tem prostoru so tudi nekatere družinske fotografije, na eni je Srečko, ki ga je mama odpeljala k fotografu, preden mu je brivec ostrigel lase. Tudi njegove nežne laske smo ohranili. Na naslednji fotografiji, ko mu je bilo 7 ali 8 let, ima že naočnike, ker je zdravnik v Trstu ugotovil, da je kratkoviden.

Tukaj so še po en izvod Lepe Vide, Grude, Mladine, potem pa še nekaj njegovih rokopisov in spominskih albumov. Na steni pa so portreti: oče, mati, Srečko, Karmela, starček iz Tomaja, stara gospa in Trubar, ki jih je naslikal Karmelin mož.

Spominjam se tudi požiga Narodnega doma. Takrat sem bila v službi v Naklem, največjem kraju sežanskega okraja. Ko smo zvedeli, kaj se je zgodilo v Trstu, smo v znak žalovanja zaprli občinski urad. Spominjam se, da mi je Srečko ob tej priložnosti napisal zelo prizadeto pismo. Na žalost se je ob selitvah marsikaj pozgubilo, sam Srečko pa je ob pospravljanju uničil vse, kar se mu je zdelo nepomembno, in med tem so bila tudi pisma, ki jih je pisal domov. Vem, da mi je kdaj pisal v verzih, posebno če se mi je hotel na poseben način zahvaliti za kako darilo. Približno pred desetimi leti, ko je bila še Anica živa, smo zažgali deset vreč korespondence. Med njo je bilo mnogo zahval, ki jih je oče dobival od svojih bivših učencev in znancev, ki jim je na kak način pomagal. V drobnem notesu pa je bila zabeležena z očetovo pisavo zahvala Župančiču za prelepe verze, s katerimi je v pesmi Vseh živih dan poveličal teran, in napoved, da mu bo v priznanje poslal v zaboju nekaj steklenic našega pridelka.

Jaz čutim danes vseh živih dan.../ moje srce kipi in polje, / moja duša je židane volje, / kot bila bi pila kraški teran.

Na Srečkov talent smo v družini gledali zelo naravno. Oče nas je učil, da je na svetu toliko lepega in zanimivega, kar je treba samo iskati. Iskali smo to vsi otroci, Karmela v svojem glasbenem svetu, Srečko pa s svojimi velikimi darovi po svojih širnih obzorjih, ki jih še vedno odkrivam v njegovih pesmih in pismih.

Konec sezone DSI

Društvo slovenskih izobražencev v Trstu je kljub težavam, ki jih je imelo zaradi obnovitvenih del v Peterlinovi dvorani redno končalo svojo kulturno sezono — celo z dodatkom. Naj kot ponavadi zabeležimo na tem mestu nekaj kronike: 2. maja so v društvu predstavili posthumno zbirko pesmi Ljubke Šorli »Križev pot«. Publikacijo so predstavili urednik Marijan Breclj, opremljevalec Franko Žerjal in predstavnica založbe prof. Marija Češčut. V ponedeljek, 9. maja so v Peterlinovi dvorani predstavili najnovejše delo pisatelja Alojza Rebule »Kačja roža«, ki je pred kratkim izšlo pri založbi Mihelač za avtorjevo sedemdesetletnico. Delo je predstavila urednica Marjetica Novak Kajzer. V ponedeljek, 16. maja, je bil v Peterlinovi dvorani zanimiv pogovor o krajevnem zgodovinoписju, pri katerem sta sodelovala pisca dveh lokalnih »zgodovin«: prof. Ivan Artač in Kristina Kovačič. Naslednji ponedeljek, 23. maja, je časnikar Marjan Slokar prikazal New York v besedi in sliki. Zadnji ponedeljek maja je društvo posvetilo okrogli mizi ob raziskavi »Podoba slovenskega otroka na Goriškem«. Pri pogovoru so sodelovali avtorji raziskave prof. Emidij Susič, dr. Danilo Sedmak, prof. Al-

Časnikar Marjan Slokar je v sliki in besedi prikazal New York na društvenem večeru v ponedeljek, 23. maja.

do Rupel in učitelj Marko Jarc. Prvi ponedeljek v juniju je bil gost DSI prof. Guido Miglia, ki je govoril o svojem delu »L'Istria una quercia« (Istria hrast). V ponedeljek, 13. junija, je bil v Peterlinovi dvorani pogovor z uredniki in upravitelji Katoliškega glasa na temo »Kakšen naj bo Katoliški glas?« Zadnji večer v društvu pa so organizatorji posvetili sedemdesetletnici svojega neutrudnega člana, odbornika in prijatelja pisatelja Alojza Rebule. Prijateljsko sre-

čanje je bilo na predvečer njegovega godu in mesec dni pred rojstnim dnem, ki ga bo slavil 21. julija. Ker bo društvo takrat na počitnicah, se je praznika spomnilo na svojem sklepnem rednem večeru. Ob priložnostnem kulturnem programu je založba Mladika poskrbela tudi za lepo presenečenje, ko je avtorju poklonila knjigo z izborom njegove proze na temo slovenstva in domovine. Društvo slovenskih izobražencev pripravlja zdaj tradicionalno DRAGO, z rednimi večeri pa bo začelo spet oktobra.

Gost večera DSI je bil tudi istrski pisatelj in publicist prof. Guido Miglia.

MePZ PODGORA IN MoPZ AKORD IZ GORICE NA OBISKU V BELGIJI

Med binškoštne počitnicami od 20. do 23. maja so bili na obisku pri slovenskih izseljencih v belgijskem Limburgu pevci iz Podgore. Stiki med Slovenci iz Gorice in Belgije obstajajo že več kot deset let in skupine se redno obiskujejo. Goriške Slovence so sprejeli v goste člani društva Anton Martin Slomšek.

SLOVENSKA ŠOLA NA TRŽAŠKEM

V osmi številki Biltena Slavističnega društva Trst-Gorica-Videm (marec 1994) je objavljena »sociolingvistična presoja« raziskovalke našega jezikovnega stanja v zamejstvu Majde Kaučič Baše Slovenska šola na Tržaškem.

Kristina Kovačič in prof. Ivan Artač sta sodelovala pri pogovoru o krajevni zgodovini (zgoraj), prof. Emidij Susič, Aldo Rupel, Danilo Sedmak in Marko Jarc pa so v društvu predstavili raziskavo o slovenskih otrocih na Goriškem (spodaj).

UMRLA SILVA HRAŠOVEC

Na Žalah v Ljubljani so 1. junija pokopali 84-letno pianistko in glasbeno pedagoginjo Silvo Hrašovec. V osmrtnico so svojci zapisali: »Osebna tragedija v davnini ni ubila njene plemenitosti in dobrote. Z glasbo in dejanji ju je celo svoje življenje z ljubeznijo in požrtvovalnostjo zasajala v srca mladih glasbenikov.« Pri »tragediji v davnini« gre za ugrabitev njenega zaročenca Andreja (Slavka) Uršiča 31. avgusta 1947 v Kobaridu. Spominu znanega politika in urednika Demokracije je ostala zvesta do smrti.

UMRL OTON AMBROŽ

V Trstu je v 89. letu starosti umrl časnikar in strokovnjak za azijska vprašanja Oton Ambrož. Pogreb je bil 20. maja. Rajni je že kot študent pisal za slovenske liberalne liste, za Novosti v Zagrebu in Vreme v Beogradu. Po vojni je delal v tiskovni službi zaveznikov v Trstu in tudi na Radiu Trst II, nato pa 27 let na Odboru za svobodno Evropo v New Yorku. Izdal je vrsto razprav, tudi v samostojnih knjigah v angleščini, in nešteto člankov o sovjetsko-kitajskih odnosih in drugem. Leta 1986 se je vrnil v Trst.

ZGRADBE KOROŠKIH SLOVENCEV

V Ljubljani so 1. junija odprli Hišo koroških Slovencev, v kateri imajo svoja predstavništva Mohorjeva, podjetje Korotan, Narodni svet koroških Slovencev in Slovenska gospodarska zveza. V prisotnosti slovenskega in avstrijskega predsednika Kučana in Klestila sta jo blagoslovila ljubljanski in celovski škof Šuštar in Kapellari.

V Celovcu pa so 11. junija odprli novi veliki in sodobni sedež Zveze slovenskih zadrug, in torej tudi Zveze bank, na mestu, kjer je stal stari sedež.

Že pred tem so obnovili knjigarno Mohorjeve. V Tinjah se širi in posodablja Katoliški dom prosvete, na Dunaju pa temeljito prenavlja študentski dom Mohorjeve Korotan.

VESELA POMLAD

Zbori Vesela pomlad, ki jih na Opčinah vodi g. Franc Pohajač, so letošnji Praznik mladih pevcev 4. junija priredili v dvorani Hranilnice in posojilnice na Opčinah, in ne na vrtu Marijanišča. Ta stavba se namreč temeljito prenavlja.

Ob 15-letnici zborov je izšla spominska brošura.

DRUŠTVO URBAN JARNIK

V Celovcu so ustanovili narodopisno društvo Urban Jarnik, ki nadaljuje delo inštituta, ki ga je od leta 1992 vodil v okviru Krščanske kulturne zveze pok. dr. Pavle Zablatnik. Predsednica društva je Herta Maurer Lausegger, znanstvena voditeljica pa Marija Makarovič iz Ljubljane.

50-LETNICA KUGYJEVE SMRTI

Ob 50-letnici smrti tržaškega gornika in planinskega pisatelja Juliusa Kugyja je društvo Mitteleuropa iz Trsta priredilo 5. junija spominsko srečanje pred njegovim spomenikom v dolini Trente. Zvrstilo se je več govorov v slovenščini, italijanščini in nemščini.

Med prisotnimi je bil tudi planinski strokovnjak Hanns Heindl iz Beljaka, ki je v zadnjem obdobju izdal dva dela knjige o Kugyju in Julijcih Im Banne der Julier (V čaru Julijcev) ter videokaseto o Julijskih Alpah in Kugyju.

JEZIK SOVRAŠTVA — JEZIK TOLERANCE

To je bil naslov letošnjega že 27. mednarodnega pisateljskega srečanja na Bledu konec maja. Udeležilo se ga je 90 ustvarjalcev iz 26 držav.

Umrl prelat dr. Alojzij Starc

V Buenos Airesu je 27. aprila nena- doma umrl delegat slovenskega dušne- ga pastirstva v Argentini prelat dr. Aloj- zij Starc. Na tem mestu je leta 1986 nasledil pok. msgr. Antona Oreharja.

Dr. Starc se je rodil leta 1926 v Zle- biču pri Ribnici. V duhovnika je bil psve- čen leta 1952 kot gojenec sloven- skega zdomskega semenišča in tudi doktorirati je še uspel na slovenski teo- loški fakulteti v Adroguéju v Argentini. Vedno je bil v slovenskem dušnem pa- stirstvu v Argentini. Dolgo je urejal re- vijo Duhovno življenje, kar 35 let pa tu- di verski tednik Oznanilo. Veliko je tu- di poučeval verouk, predaval in bil du- hovni asistent v organizacijah.

KAPELA V CLEVELANDU

Ob stoletnici najznamenitejše slo- venske cerkve v Združenih državah, cerkve sv. Vida v Clevelandu, so letos zgradili ob stranskem Marijinem oltar- ju kapelo Marije Pomagaj. Poslikal jo je Štefan Hauko iz Slovenije, ki je upodo- bil množico pred brezjansko baziliko, le- vo povojne pokole ob kočevskih brez- nih, desno pa pot beguncev v taboriš- ča in nove domovine.

2.000 DRUŽIN V STIČNI

V Stični se je 12. junija zbralo 2.000 slovenskih družin na vseslovensko pri- reditev ob mednarodnem letu družine. Spored je imel geslo Družina — vir ci- vilizacije ljubezni. Častni gost je bil predsednik Papeškega sveta za druž- no kardinal Trujillo.

SMRT MLADIH ŠOLNIKOV

24. maja je nenadno umrl v Trstu 40-letni tajnik Sindikata slovenske šo- le prof. Pavel Čok. Služboval je na stro- kovnem zavodu Jožefa Štefana in na trgovskem zavodu Žiga Zoisa, zadnje čase pa je bil oproščen pouka zaradi sindikalnih zadožitev.

Še mlajša je kruti bolezni podlegla učiteljica Majda Legiša Milič. Pokopali so jo 7. junija v Samatorci. Dejavna je bila tudi v prosveti in na radiu.

TRADICIJE TIGR-a

V Postojni so 21. maja ustanovili Društvo za negovanje rodoljubnih tra- dicij organizacije TIGR Primorske.

Za predsednika je bil izvoljen pred- sednik dosedanega pripravljalnega od- bora Karlo Kocjančič iz Kopra. Ustanov- ni občni zbor pa je vodil Silvo Fatur.

Društvo želi postaviti spomenik ti- grovcem na Nanosu in sploh pravično ovrednotiti narodnoobrambno delo in upor proti fašističnemu zatiranju in raz- narodovanju pred vojno, kar je bilo pod komunizmom zamolčano ali celo pre- ganjano.

USPEHI SYNTHESISA

Harmonikarski ansambel tržaške Glasbene matice Synthesis 4, ki ga vodi Klavdij Furlan, je dosedanjim uspehom dodal še enega. Maja je v jugovzhod- ni Franciji zasedel prvo mesto na po- membem mednarodnem tekmovanju.

IZREDNI OBISKI V ARGENTINI

Državni sekretar za Slovence po svetu dr. Peter Vencelj, ki so ga spreml- jale žena in dve sodelavki, se je 15. aprila poslovil od Slovencev v Argenti- ni in Urugvaju, ki jih je obiskoval od 22. marca dalje. V Slovenski hiši v Buenos Airesu so se zbrali zastopniki skoraj vseh številnih društev in ustanov poli- tične, primorske, prekmurske in bene- ške emigracije, ki jih je obiskal. Poleg Buenos Airesa se je zadrževal v Cor- dobi, Rosariu, Mendoza, Bariločah in Montevideu. Srečal se je s kakimi 3.000 rojaki in številnimi predstavniki argen- tinskega javnega življenja.

Od 3. do 8. maja pa je bil z ženo in sodelavci prej v Urugvaju, potem pa v Argentini zunanji minister in podpred- sednik slovenske vlade Lojze Peterle. Po uradnih razgovorih z najvišjimi argen- tinskimi državniki je imel 7. maja srečanja s Slovenci v Slovenski hiši, naslednjega dne pa je bil med 2.000 slovenskimi romarji v Marijinem sveti- šču v Lujánu.

40 LET NOVEGA LISTA

27. maja je minilo 40 let od obno- vitve tednika Novi list v Trstu. Ustano- vil ga je nekdanji poslanec v rimskem parlamentu dr. Engelbert Besednjak, iz- hajal pa je najprej v letih 1929-30, nato od leta 1954 dalje. Od takrat do danes je odgovorni urednik dr. Drago Legiša. Za jubilej je izšla povečana slavnostna številka.

Pri pogovoru o federalizmu, ki ga je Slovenska skupnost pripravila pred evropski- mi volitvami, so sodelovali senator Fontanini, Martin Brecelj, ter senatorja Bratina in Caveri.

Nagrobnik za Ubalda Vrabca

Na pobudo Zveze cerkvenih pevskih zborov iz Trsta so 15. maja odkrili na pokopališču v Rodiku nagrobni spomenik skladatelju in dirigentu ter publicistu Ubaldu Vrabcu. Pri maši sta združeni tržaški mešani zbor pod vodstvom Aleksandre Pertot in domači zbor pod vodstvom Edija Raceta izvajala Vrabčeve skladbe. Skladatelju v spomin so spregovorili predsednik ZCPZ Zorko Harej, Humbert Mamolo in podpredsednik Društva slovenskih skladateljev Maks Strmčnik. Med udeleženci je bil tudi slovenski zunanji minister Lojze Peterle.

R. KODRIČ PRESEDNIK SSK F-JK

Novi predsednik Konference Svetovnega slovenskega kongresa za Furlanijo-Julijsko krajino je glasbenik in javni delavec prof. Ravel Kodrič iz Trsta. Nasledil je Janeza Povšeta iz Gorice. Podpredsednica je Mirka Brajnik iz Gorice, za tajnika in blagajnika pa je bil potrjen Davorin Devetak.

SLOVENSKO SLOVSTVO V ITALIJI

S predavanjem na to temo, ki ga je imel Miran Košuta 3. maja, se je v Trstu končal niz predavanj o sodobni slovenski književnosti. Pobudo zanj je dala Narodna in študijska knjižnica.

3. FESTIVAL SLOVENSKE POPEVKE

Po 30 letih je Slovensko kulturno društvo Barkovlje priklicalo v življenje tokrat tretji Festival slovenske popevke. V Kulturnem domu v Trstu se je 7. maja zvrstilo 16 izvirnih popevk. Orkester je vodil Aleksander Vodopivec, za režijo prireditve pa je poskrbel Boris Kobal. Za najboljšo popevko je bila proglašena Bus-blues (Fabrizio Polojaz, Mitja Pernarčič in Aljoša Saksida).

SLOVENSKI KRISTJANI NA TRŽAŠKEM

Monografski del 3.-4. letošnje številke revije za pastoralna vprašanja Cerkve v sedanjem svetu, ki izhaja v Ljubljani, je bil posvečen slovenskim kristjanom na Tržaškem. Uredil ga je dr. Angel Kosmač, ki je tudi napisal uvodno besedo. Sledi ji 14 krajših sestavkov tržaških duhovnikov in laikov, ki nudijo vpogled v stanje in probleme slovenske verske skupnosti v tržaški škofiji, njenih organizacij, tiska, kulturnega in javnega dela.

PISATELJ ZORKO SIMČIČ DOMA

Meseca maja se je po lanskem obisku za stalno vrnil v Slovenijo pisatelj Zorko Simčič z družino. V Argentini je živel med Buenos Airesom in Bariločami in je nedvomno sodil med najmočnejše zdomske pisatelje in esejiste.

15. PASTIRČKOV DAN

V Katoliškem domu v Gorici je bil 8. maja 15. Pastirčkov dan. Mladi prijatelji tega mesečnika so pripravili bogat kulturni spored. Nagovoril pa jih je urednik, župnik Marjan Markežič.

KAČJA ROŽA

Ob bližnji 70-letnici tržaškega pisatelja prof. Alojza Rebule, ki je med drugim kandidiral za Slovensko skupnost na listi Federalizem za evropske volitve in zbral 1.290 preferenc na Trža-

škem, 487 pa na Goriškem, je ljubljanska založba Mihelač izdala njegov najnovejši roman Kačja roža. Snov je v tesni zvezi z njegovo zadnjo dramo Operacija Timava in govori o preganjanju primorskih Slovencev pod fašizmom.

Med predstavitevijo romana »Kačja roža«: prof. Matejka Maver, Marjetica Novak-Kajzer in pisatelj Alojz Rebula.

CANTI SPEZZATI

Pisateljja Alojz Rebula in Celso Macor sta 3. maja predstavila v dvorani goriške pokrajinske uprave zbirko poezij

Ljubke Šorli v italijanskem prevodu Diomire Fabjan Bajc. Izdala jo je založba Braitan iz Krmina pod naslovom Canti Spezzati.

Prof. Franko Žerjal, Marijan Breclj in Marija Češčut ob predstavitvi posthumne pesnitve Ljubke Šorlijeve »Križev pot« v Peterlinovi dvorani v Trstu.

METROPOLIT DR. ŠUŠTAR V REZIJU

Na vabilo organizacij, ki delajo v sklopu Slovenske kulturno gospodarske zveze v videmski pokrajini, je slovenski metropolit, ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar 28. aprila obiskal Rezijo. Srečal se je s slovenskimi duhovniki, javnimi in kulturnimi delavci iz videmske pokrajine.

HRUŠKE GOR, HRUŠKE DOL

V Prosvetnem domu na Opčinah je bila 29. aprila premiera lutkovnega musicala Hruške gor, hruške dol, ki ga je pripravilo Slovensko kulturno društvo Tabor. Delo je napisal Frane Puntar, režirala pa Olga Lupinc. Za lutke je poskrbela Magda Tavčar, za izvirno glasbo Miran Košuta, za sceno Miloš Jugovic, za koreografijo pa Eva Kralj. Tudi ostale zadolžitve so bile v duhu domače ustvarjalnosti.

MAJI V BREGU

Ob letošnji majenci v Dolini je na 70 straneh izšla bogato opremljena dvojezična brošura o tem ljudskem običaju v vaseh tržaškega Brega. Gre za sad raziskave učencev dolinske srednje šole Simona Gregorčiča v šolskem letu 1992-93.

90 LET SPDT

Slovensko planinsko društvo Trst je 12. maja slovesno počastilo 90-letnico svoje ustanovitve. Na prireditvi v tržaškem Kulturnem domu sta spregovorila sedanjí predsednik Lojze Abram in predsednik Planinske zveze Slovenije Andrej Brvar. Na odru so nato poustvarili zgodovino društva.

60 LET ZBORA RUPA-PEČ

Mešani pevski zbor Rupa-Peč iz sovedenjske občine je s koncertom 15. maja v Katoliškem domu v Gorici praznoval 60-letnico. Že polovico te dobe ga vodi dirigent Zdravko Klanjšček. Na slavnostnem večeru se je zvrstilo veliko pozdravov in čestitk. Izšla je tudi spominska brošura, ki jo je uredila prof. Lučana Budal.

PORABSKI MOLITVENIK

Zveza Slovencev na Madžarskem je izdala nov molitvenik v porabskem narčju in slovenskem knjižnem jeziku. Avtor je župnik Lojze Kozar ml. iz Prekmurja. Jezikovni pregled pa je opravil prof. Vilko Novak.

Trenutno imajo Slovenci na Madžarskem le eno slovensko mašo, in sicer v Gornjem Seniku, kamor prihaja mašnik iz Republike Slovenije.

Škrabčevi dnevi

V Novi Gorici so bili od 11. do 13. maja Škrabčevi dnevi. V spomin na duhovnika in jezikoslovca p. Stanislava Škrabca, ki se je rodil pred 150 leti v Hrovači, jih je priredil frančiškanski samostan Kostanjevica. Vrsta strokovnjakov je med drugim nastopila na simpoziju, ki ga je vodil prof. Jože Toporišič. V prihodnjih mesecih bodo v knjižni obliki ponatisnili platnice revije Cvetje z vrtov sv. Frančiška, ki jo je Škrabec urejal v letih 1890-1915 in na katerih je izšel večji del njegovih jezikoslovnih razprav.

DOM IN GLADIO

Beneški verski in kulturni štirinajstdnevnik Dom je sredi maja končal z objavo raziskave o povojnem preganjanju Benečanov Gladio nostrano. V italijanščini jo je napisal ugledni kulturni delavec, izhajala pa je tri leta in pol, skupno 78 nadaljevanj!

ALISEI O SLOVENCIH

Ugledna turistična revija Alisei, ki jo mesečno izdaja Touring Club Italiano, je v majski številki objavila deset strani dolgo reportažo o Slovencih v Italiji, ki jo je večje in objektivno napisala Elena del Savio, s fotografijami pa opremil Cesare Colombo.

IZJAVA

Sveta slovenskih krščanskih izseljencev v Evropi

S.S.K.I.E., zbran v Maasmichelenu 12.5.1994, je razmišljal o nevarnostih, ki ogrožajo Slovenijo po treh letih samostojnosti.

Ugodne politične spremembe v sosednjih državah in politično spletkarjenje v domovini lahko povzročijo strahotne posledice.

S.S.K.I.E. opozarja slovenske politike, naj v svojih prizadevanjih ne iščejo lastnih koristi, ampak blaginjo naroda, in ne pozabijo na svoje poslanstvo: **skupaj braniti in graditi Slovenijo.**

Kristjane pa spodbujamo k složnemu, odgovornemu in enotnemu nastopanju po poti resnice in pravice.

Branko Zorn
predsednik

Polde Cverlec
tajnik

Pisatelj Boris Pahor na pariškem radiu

Pariški časnikar Michel Bydlowski in tržaški pisatelj Boris Pahor na Kontovelu med pripravo gradiva za oddajo o slovenski kulturi na francoskem programu »France Culture«.

»BESEDA« V NEMČIJI

Gledališka skupina Beseda je 22. in 23. maja gostovala med slovenskimi izseljenci v Oberhausnu in v Stuttgartu. Predstavila jim je lepljenko o svetniškem škofu Slomšku Božji vitez na slovenski zemlji, ki jo je napisal, interpretiral in režiral Aleksij Pregarc.

OBNOVLJENI KULTURNI DOM V GORICI

S koncertom Slovenske filharmonije so po dveletnih obnovitvenih delih 20. maja ponovno odprli Kulturni dom v Gorici. Na slovesnosti je spregovorila predsednica upravnega odbora Nada Komjanc Sanzin.

CILJ OKOLJE

Na ekološkem natečaju tržaške pokrajine Cilj okolje, ki je bil zaupan Znanstvenemu imaginariju, so se zelo dobro odrezali slovenski šolarji in dijaki. Tako so se risbe s slovenskimi napismi, gesla in drugo znašli na lepakih po mestu, na spominskih majčkah in na razstavi.

UMRL GLASBENIK ČAMERNIK

Zaradi prometne nesreče je 1. marca izgubil življenje v Argentini pevovodja, skladatelj in organist Gabrijel Čamernik. Rodil se je leta 1923 v Zaplani. Po naselitvi v Argentini je vodil več slovenskih zborov in izvedel več uspešnih spevoiger. Zadnja leta je predvsem orgljal v Ramos Mejiji, Slomškovem domu in Villi Devoto.

30 LET SGS

Goriški del Slovenske zamejske skavtske organizacije — Slovenski goriški skavti se je na jurjevanju 1. maja v Sovodnjah spomnil 30-letnice slovenskega skavtizma na Goriškem.

Na prazniku so pristopili tudi novi člani. Obljubilo je osem najmlajših in deset izvidnikov ter vodnic.

Bralcem priporočamo novo knjigo

Rafka Dolharja

»STEZICE«

Izdala Mladika

Cena 30.000 lir

Ob 1. in 2. številki revije Kras

Kras, ta beseda je v kulturnih ustih doslej imela drugačen priokus kakor na primer Dolenjska: okus po pustem, recimo. Revna zemlja, izseljevanje pod fašizmom, dvajsetletno raznorodovanje, pomanjkanje inteligence — vse to je še dodatno »osirotilo« pojem Krasa. Danes je — vsaj na tržaški strani — in vsaj zemljepisno njegova podoba drugačna: tržaški Kras je neprimerno bolj zarasel in zelen, a demografsko in kulturno izumirajoč. Kaj pa na domovinski strani? Kras od Sežane tja do Postojne?

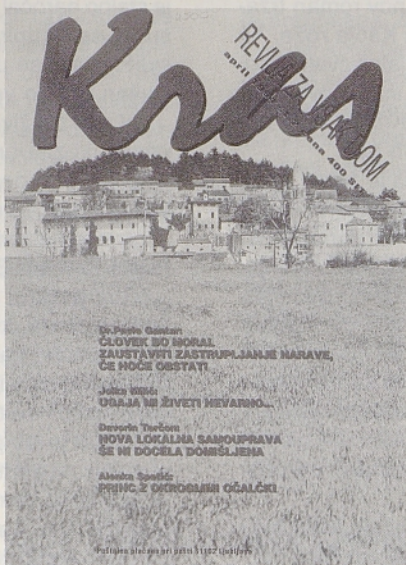
Če bi človek mogel soditi po reviji Kras, ki je začela izhajati v letošnjem februarju, bi rekel, da je ta tudi državno slovenski Kras zazelenel še drugače, splošno ustvarjalno, tudi kulturno.

Tako se prvi dve številki revije predstavljata v samozavestni grafični obleki ter z bogato in pisano vsebino.

A naj na kratko sama revija razgrne svoj uredniški koncept: »Revija Kras bo obravnavala predvsem tista vprašanja o Krasu, ki jih drugi časopisi stalno in načrtno ne predstavljajo. To pa so: spodbujanje njegovega gospodarskega in družbenega razvoja z upoštevanjem naravnih danosti, ohranjanje njegove identitete, varovanje krajine pred onesnaževanjem ter smiselno posodabljanje kraške bivanjske arhitekture...«

Tako beseda na platnici.

Za uvodne prispevke se je uredništvo znalo obrniti na prave naslove. Tako na primer prvo številko odpira intervju z državno sekretarko za ekonomske odnose s tujino Vojko Ravbar, drugo številko pa prav tako intervju z ministrom za okolje in prostor dr. Pavlom Gantarjem. Tudi v sledečem gradivu nastopajo ljudje, izpostavljeni v javnem življenju: tako na primer v prvi številki predsednik izvršnega sveta skupščine občine Sežana Iztok Bandelj, v drugi pa sekretar za občno upravo in proračun iste občine Davorin Terčon. Revija kajpak ne more pustiti iz vida tematike, ki je pristno kraška, od industrije kamna do problema pitne vode: o teh problemih je govor v obeh številkah. Tudi lokalna zgodovina ni zanemarjena: naj omenimo na primer v 1. številki — članek o romarski cerkvi Obršljanske Marije pri Komnu, kjer pa bralec pogreša

vsaj omembo kulturnika, komenskega rojaka, profesorja Milana Bekarja, ki se je z enim od svojih psevdonimov podpisoval Bršljanski. V domačo zgodovino sega tudi prispevek o baronu Andreju Čehovinu in njegovem spomeniku. Ali — v isti številki — zapis o tragičnih dogodkih iz zime 1944, ko so Nemci požgali Komen z okoliškimi zaselki.

Kaj pa kultura? Kljub pragmatičnemu konceptu revije je uredništvu treba priznati dober posluš zaajo, od oživljanja velikega Kosovelovega spomina tja do današnjih kulturnih tvorcev, od kiparjev do literatov. Tako je v 1. številki predstavljen slikar Jože Spacal, v 2. pa kipar Damjan Švara. Častno predstavi-

tev, kakršno si s svojo kulturno dejavnostjo zasluži, je v 2. številki doživela Jolka Milič, s katero se je na dolgo in vsestransko razgovoril časninar Marijan Zlobec in izvalil iz nje pršeč intervju. Omeniti bi morali še vrsto krajših, a zanimivih prispevkov, ki so tako ali drugače povezani s kraško problematiko, pa naj gre za trgovino, za zveze z Istro, za turistične možnosti itd. Simpatično učinkuje tudi dejstvo, da revija noče ubirati kakšnih starih režimskih stezic, ampak je odprta tudi stvarnosti, ki je bila prej zamolčevana. Tako najdemo v 2. številki tudi poklonitev komenskemu dekanu mons. Francu Krapežu ob njegovem zlatomašniškem jubileju.

Zamejstva v prvih dveh številkah ni, kar pač ne izraža kakšnega posebnege posluha za enotnost slovenskega kulturnega prostora in kar na zamejskega bralca seveda ne vpliva spodbudno. Vendar si uredništvo obeta sodelovanje tudi z onkraj državne meje.

Škoda, da mora bralec že na prvi strani revije, v samem kolofonu, nalepteti na izraz Mediacarso, kar ga spomni na kakšne druge oblike jezikovne nesamozavesti po Primorski, od lipicanskega Maestoso do novogoriške Perle.

S sklepno besedo pa lahko rečemo, da revija Kras predstavlja kulturni podvig, za katerega je treba iniciatorjem čestitati z željo, da revija ne bi posnemala brinjevke, kraške ptice, ki pride in gre, ampak da bi dolgo vzdržala v svojem zaletu.

Glavni urednik je Lev Lisjak, odgovorna urednica pa Ida Vodopivec Rebolj.

A.R.

Razpis nagrade »Dr. Frane Tončič«

Slovenski visokošolski sklad »Sergij Tončič« v Trstu razpisuje letno nagrado »Dr. Frane Tončič«, ki ima namen vzpodbuditi slovenske visokošolce v Italiji k raziskovalnemu in ustvarjalnemu delu.

Letos bosta iz fonda, če bodo okoliščine to narekovali, podeljeni dve nagradi po dva milijona lir, ena namenjena diplomski študiji s področja humanističnih ved, druga pa s področja eksaktnih ved. V poštev pridejo disertacije, ki pomenijo bogatitev slovenske kulture, zgodovine ali znanosti in ki so sklenile kandidatov univerzitetni študij v enem od rokov akademskega leta 1992/1993.

Za zainteresirani naj dostavijo izvod svoje študije najkasneje do 30. septembra t.l. Narodni in študijski knjižnici v Trstu, ul. Sv. Frančiška 20/I.

Komisija, ki jo bo imenoval upravni odbor sklada, bo pregledala prejeta dela do konca januarja 1995, v februarju bo sledila nagraditev.

Trst, 12. maja 1994

Alojz Rebula: Kačja roža

Pri založbi Mihelač v Ljubljani je izšel nov roman tržaškega pisatelja Alojza Rebule z naslovom **Kačja roža**. Ta naslov je drugo ime za divjo potoniko, ki škrlatno cvete sredi kraških kamnov, predstavlja simbol Krasa in njegove vitalnosti. Večina dogajanja se odvija prav na Krasu, sredi borovcev, brinja, hrastov, kamnitih in blatnih poti.

Junaka sta dva, vsak s svojo pisavo, da je že na zunaj označeno, kaj zadeva enega, kaj drugega. Italijan Amos Borsi ima ležeče črke, Slovenec Stanko Križnik navadne. Borsi je doma iz Florence, oče je bil Italijan, mati Judinja. Njegov stric ga je takole priporočil fašističnemu generalu Ceccheriju, ko ga je prosil za službo v Trstu: »Moj nečak Amos torej. Tip, da težko najdeš podobnega. Po svoje zlat fant, a svojevrstnež. Težko bi rekel, da je to zaradi mešanice krvi, saj sta si s starejšim bratom Samuelom čista antipoda. Ali pa se je judovski krvni priliv izrazil samo v njem... Amos je človek, ki hoče skozi življenje z Dantejem. S poezijo! S tem je povedano vse!«

Slovenski Amosov vrstnik je Stanko Križnik, ki študira v Ljubljani klasično filologijo, pesnik je in bolehen. Oče Križnik ima šestdeset let, ker ni hotel napraviti učiteljskega izpita iz italijanščine, je zgubil službo. Hči Nataša študira glasbo in neprestano igra klavir.

Amos se zanima za Slovence, išče slovenske knjige po knjigarnah, a mu odgovarjajo, da slovenščine ni. Seznan se s Stankom in ta mu daje lekcije iz slovenščine. Postaneta prijatelja in tudi Nataša ga privlači, toda ta ima za fanta komunista Dušana. Amos je v uradu za politične zadeve videl dokumente o vseh nadzorovanih Slovencih. Šef mu

je stalno naročal, da mora pisati poročila o Slovencih, Amosu pa se to upira, ker je proti nasilni asimilaciji. Dušanu svetuje, naj se umakne iz Trsta, ker ga bodo zaprli, toda Dušan mu ne verjame.

V vasi sta živi še dve osebi: župnik Jamar, zaveden Slovenec, ki zna braniti vero in narodnost, in invalid Zorze, ki je zgubil v prvi svetovni vojni obe nogi in čaka, da mu pošlje kraljica voziček.

Izmed Italijanov je živa zagrizena fašistka, 20-letna učiteljica Romilda Spasimo, ki bi rada otroke prvi dan poitalijančila: poskrbi jim uniformo, a je nočejo obleči. Vrta se okrog Amosa, ki se pa ne zmeni zanjo.

V romanu nastopa še komisija za spreminjanje slovenskih priimkov v italijansko obliko, in pisatelj podaja njeno »strokovno« delo v humorističnem ključu.

Prišlo je do prvega tržaškega procesa in štirje so bili obsojeni na smrt in ustreljeni, tudi Natašin Dušan. Nataša je dala sliko ustreljenega na mizico pred vhodom v svojo sobo z lučko. Amos je vedel, da je s tem njegovih obiskov pri Križnikovih konec. Vendar ji je pisal francosko pismo, potem jo je obiskal in jo prosil, naj mu zaigra Beethovna, po igri jo je objel in poljubil, a ga je oštela in zapodila. To je bil njegov zadnji obisk pri Križnikovih, obiskoval pa je še Stanka, ki je bil v bolnišnici. Stanko je sanjal o Grčiji, kamor ga je vlekel, in je Amosu tako živo opisal pot po Grčiji, kot bi hodil po njej.

Amos se je s šefom vedno manj razumel. Podal je ostavko, toda šef je ni hotel sprejeti — stric je bil preveč vpliven. Ko sta se zadnjič sprla, mu je rekel, da mora iti na-

Alojz Rebula 70-letnik

Društvo slovenskih izobražencev je za zadnji ponedeljekov kulturni večer v sezoni poskrbelo za lepo presenečenje. Ob bližnji 70-letnici je pripravilo večer, posvečen pisateljskemu delu prof. Alojza Rebule. O jubilarju je spregovorila prof. Diomira Fabjan Bajc, ob klavirski spremljavi prof. Tomaža Simčiča, ki je izvajal skladbe Janka Ravnika, pa sta Matejka Maver in Livij Valenčič prebrala nekaj odlomkov iz Rebulovih del, ki govorijo o njegovi zavezanosti slovenstvu.

Do presenečenja je prišlo, ko je predsednik Društva Sergij Pahor povabil k mikrofону urednika Mladike Marija Maverja in pa Sašo Martelanca, ki sta predstavila »v strogi tajnosti« tiskano knjigo SEVERNI KRIŽ s podnaslovom Slovenski utrinki na umetniškem in miselnem nebu izbrani in ponatisnjeni za sedemdesetletnico, ki jo slavi Alojz Rebula. Zelo okusno in trdo vezano knjigo na dobrih 80 straneh so uredili Diomira Fabjan Bajc, Saša Martelanc in Marij Maver, opremil Tomaž Martelanc, založila pa revija Mladika.

Gre za nekakšno antologijo odlomkov o slovenstvu v dvojnem ključu ljubezni in razmišljanja, zbranih v Rebulovem pisateljskem in esejističnem opusu. Naslov Severni križ je Martelanc obrazložil kot simbolično kombinacijo Južnega križa, ki nas spominja na zvestobo v domceve temeljnim vrednotam, in zvezde Severnice, ki kaže smer, torej srce in misel.

V imenu študentskih generacij, ki jim je bil pisatelj Rebula za profesorja, je jubilarju poklonila šop cvetja Alenka Štoka. V imenu matičnih oblasti pa je toplo spregovoril slovenski vicekonzul v Trstu prof. Tomaž Pavšič.

slednji dan h Križniku na preiskavo. Amos se je uprl, potegnil samokres in se vpricho njega ustrelil. Pokopali so ga na novo pokopališče in Nataša je nasadila na grob vrtnice. Umril je tudi Stanko in malo za njim oče, ki ni prebolel, da so ga prekrstili v Crociana.

Roman prikazuje torej dobo fašizma med primorskimi Slovenci, ko so jim zaprli 400 osnovnih šol, razpustili vse organizacije, prepovedali časopise in slovenske knjige. Razmere so bile brezupne, nikjer upanja v dogledno rešitev. Vendar Rebula teh razmer, te tragike ne razglaša z velikim zvonom, ne joka in ne preklinja, vse podaja skozi doživljanje dobre slovenske družine Križnikovih, ki trpijo krivice in preganjanja, vendar se ne vdajo, se ne zlomijo, ne obupajo. Oče Leon je mož starega kova, značajan in zaveden, izpit po štiridesetih letih poučevanja mu je pod častjo. Amosa sprejema v hišo, ceni njegov značaj in trezno politično zadržanost, vendar pa ga moti to, da je pač Italijan. Tudi polovica židovske krvi v njem ne more tega zabrisati. Prav tako sprejme in pogosti kolego učitelja Rifnika, ki pride v črni srajci in z učiteljskim izpitom in z dekretom za Abruzzo. Križnik pa nasprotno pravi: »Ponos, tega si hočem kot Slovenec privoščiti! Enkrat živim, enkrat sem Slovenec in to enkratnost si hočem privoščiti!«

Ljubka Šorli: Križev pot

Za obletnico smrti goriške pesnice Ljubke Šorlijeve je izdala Goriška Mohorjeva družba njen **Križev pot**, zadnje večje pesniško delo, ki je istočasno oporoka in naročilo nam vsem, kako naj živimo. Poleg besedila Križevega pota so v prikupni knjigi še celostranske barvne ilustracije slikarja Franka Žerjala in spremne besede **Z Ljubko Šorlijevo na Križevem potu** Marijana Breclja.

V cerkvi v Tolminu so leta 1979 blagoslovili Križev pot, slikarja Tomaža Perka in za to priložnost je naprosil župnik Anton Štrancar Ljubko Šorlijevo, ki se je rodila v tej župniji, naj napiše besedilo k temu Križevemu potu. Šorlijeva se je lotila dela in napisala Križev pot v času od 13. avgusta do 12. septembra 1979. Izšel je v verskem listu tolminske župnije, zato je ostalim Slovincem težko dostopen.

Križev pot Ljubke Šorlijeve se loči od ustaljenih cerkvenih Križevih potov po tem, da nima 14 postaj, ampak 17. V začetku je **Zadnja večerja** in uvodni spev **Na Oljski gori**, na koncu pa **Vstajenski spev**.

Pri vsebini posameznih postaj se je Šorlijeva držala v slovenskem verskem življenju znanih Križevih potov, npr. Leonarda Portomavriškega, zato pri postajah ni treba dostavljati vsebinskih naslovov, saj že verzi sami pojasnjujejo vsebino. Ostala pa sta zvesta tudi ustaljenemu izrazoslovju, ki se je skozi stoletja vraščalo v slovenska tla, da je postalo domače, ljudsko, naše. Sicer pa ni mogla povedati drugače kot: iz trnja spletejo mu krono, Pilat umije si roké, izpil svoj kelih, prvič zgrudi se na tla, potni prt, vtisne podobo svojega obraza, jok jeruzalemskih žená, pod križem tretjič obleži, slečejo mu oblačila, na Golgoti udarci kladiva zvene, na križ pribijajo, s križa Jezus moli, v naročju mrtev ji leži, sedmero mečev ga teži, »Dopolnjeno je!«, iz groba tretji dan je vstal itd.

V dvostišjih je pesnica osebna in človečanska: Jezusa prosi, naj ne gleda na naše grehe, s Pilatom smo ga vsi obsodili, naj nas uči ljubiti, »v imenu Tvojem odpustiti«, »Skoz temo časa in prostora / on naša luč je in opora«, »Po-

Nataša je ljubila Dušana, čeprav je bil materialist, toda ko ga je gledala, kako se je razdajal za druge, kako je vozil svojo pobožno mater na Sveto goro, »kadar ga je videla tako izgorevati, iz neznanske sle po pravici, se ji je zdelo, da je tisti žar mogel biti le Božji: morda je Dušan že bil nevede v polnosti Božjega kraljestva«. Po njegovi smrti je bila prepričana, da mu je dobro.

Stanko je pesnik, živi med Ljubljano in kraškim domom, odkriva se le Amosu, ki je prav tako pesniška duša. Izmed njegovih pesmi je pisatelj navedel samo odlomek Kačje rože, ki ga je pred smrtjo poklonil Amosu.

Živa sta seveda župnik in invalid Zorze, neizraziti pa so trgovci, ki se zbirajo v kraški jami in v kamnolomu. Ni jasno, kaj so sklepali in ukrepali.

Ves roman je zavit v bujno kraško naravo, v kateri vse zeleni in cvete in prepeva. Rebula zna podajati kraški svet z vsemi njegovimi značilnostmi, v vseh letnih časih, ponedevi in ponoči.

Roman je nastal iz igre **Operacija Timava**, ki jo je napisal za Slovensko gledališče v Trstu, le da je roman razširil z osebami in problemi. Ob pisanju igre in romana je imel pred očmi nekatere zgodovinske osebe.

kaži, kod nam je hoditi, / pomagaj nam s teboj se sniti«, in poziv vsem: »Za Kristusom zvestó hodimo, / življenja križe z Njim nosimo.«

Čim bolj narašča trpljenje, tem bolj prevzema pesnico tesnoba, da vneteje prosi Jezusa za pomoč in milost, naj »po krivdah naših nas ne sodi«.

V IV. in XIII. postaji se obrača na žalostno Mater božjo, ker je njena bolečina »mater naših moč edina« in »Podoba žalostne Marije / naj v sili nam poguma vlije.« Šorlijeva se je zaupno zatekala k Mariji v svojih življenjskih težavah, zložila je tudi več pesmi Mariji v čast.

Šorlijeva je sama prehodila križev pot, zato se je bolj doživeto poglobila v Jezusov križev pot: zastrupili so ji moža, odtrgali jo od mladoletnih otrok, jo zaprli, slekli, privezali na zabojo, bičali in na pol mrtvo vrgli pod stopnice. Njeno trpljenje je bilo nečloveško, edina tolažba in upanje pa Bog in Marija. Zato tako zaupljivo hodi za Jezusom od postaje do postaje, premišljuje o njegovem trpljenju, o svetu, ki ga Kristusova smrt ni spremenila, saj je svet »od zlobe in sovraštva / vse bolj in bolj razdejan«, edina rešitev je, da ga posveti in reši kri iz Jezusovih ran.

Jezik je živa in bogata pesniška govorica, izbrana in mnogo povedna, blizu pevní dikciji kakor večina njenih pesmi. Postaje imajo kitice po šest verzov in končno dvostišje, prošnjo. Verzi imajo po štiri jambe, prvi, tretji in peti so nadštevilni in brez rime, vmesni verzi imajo odsekano moško rimo. Nadštevilne jambe imajo tudi dvostišja in se rimajo z žensko rimo. Tako je Križev pot tudi oblikovno izdelan.

Vse postaje je ilustriral Franko Žerjal s celostranskimi barvnimi slikami. Naslonil se je na ljudsko tradicijo in izdelal samo zgodovinsko znane osebe, druge je podal bolj ekspresionistično, prevladuje pa hladna modra barva, z rdečimi poudarki.

Izčrpen uvod je napisal Marijan Breclj in predstavil besedilo in slike.

Ljubo Marc: Črepinje

Knjigo sta izdali celjska in goriška Mohorjeva družba

Beseda Črepinje, s katero je biljenski župnik Ljubo Marc naslovil svoje spomine na čas med leti 1940 in 1958, ima simbolni pomen. Črepinje so pravzaprav sestavni del neke posode, mogoče jih je zlepiti in tako ponovno sestaviti posodo, vrč življenja. Pri Marcu pa je simboličen le naslov knjige, njena vsebina so dokumentirani spomini, piše jih realist, ki se povsem zaveda svoje vloge v družbi in razmerja, ki mu ga ta družba odmerja.

Gospod Ljubo Marc je bil rojen po prvi svetovni vojni, in duhovnika pa je bil posvečen prav v dneh zavezniškega izkrcavanja v Normandijo. Potem je sledilo službovanje v partizanskem Cerknem, leto študija na Gregorijani v Rimu, nekajletno upravljanje Drežnice, nato več kot šest let trajajoči zapor, ki ga je prebil v Ljubljani, na Igu in v Škofji Loki. Po vrnitvi na svobodo je bil župnik v Godoviču, na Planini in nazadnje v Biljah pri Gorici, kjer slušbuje že skoraj dvajset let.

Svojo življenjsko pot je popisal v obširnem rokopisu, ki pa ga je za objavo v knjigi ČREPINJE znatno skrčil in osredotočil na čas druge svetovne vojne, na leto po njej in seveda na vse tisto razdobje, ki ga je prebil kot politični zapornik. Ni prvič, da se primorski duhovnik spominja svojega življenja. Pustimo ob strani starejše pisce in spomnimo se na primer spominov Leopolda Jurce, ki so izšli v knjigi leta 1978, spominov na zaporniški čas v novi Jugoslaviji Jožka Kraglja iz leta 1990, dnevnika Alojzija Novaka v Črniški kroniki in seveda že drugih skromnejših zapisov, zlasti v koledarskem čtivu. Med navedenimi objavami ima Marčeva knjiga podobo pravih spominov, saj ne gradi na romansiranjem podajanju snovi, ki je značilen za Kraglja, pri čemer imam v mislih rekonstruiranje dvogovorov, pač pa se spomini prepletajo s samorefleksijami.

Svojo osebnost in doživetje postavlja v okvir svetovnih in domačih dogodkov. Srečuje se z mnogimi ljudmi, do njih goji razmerje, kot ga po njegovi sodbi zaradi lastnih dejanj zasluži, so

nagrajeni s pohvalo, kritično zaznamovani ali pa je zgolj označena njih navzočnost v času in prostoru.

V svojem življenju je gospod Ljubo Marc doživel dve veliki preizkušnji, ne oziraje se na mladostno odločitev, da postane duhovnik in da je temu poklicu za vsem najodločneje predan. Prva preizkušnja je druga svetovna vojna, s partizanskim bojem in mestom duhovnika v njej. Narodnoosvobodilni boj ima zaradi vodilne vloge, ki ga je v njem prevzelo komunistično gibanje, izrazil te prvine kulturnega boja, na kar pa duhovnik ne more in ne sme pristati. Druga preizkušnja so zaporniška leta, posledica zaporne kazni za dobo desetih let, za kar je bil obsojen, ker je, dasiravno član Ciril-Metodovega društva, grajal odnos oblasti do verskega pouka in do zapiranja duhovnikov. Tako postaneš agent Vatikana, kar pa je — če zelo poenostavim prav vsak duhovnik, ki priznava papežovo avtoriteto. V takih doživetjih časa je Marc realist, probleme skuša vselej osvetliti z različnih zornih kotov, zastavlja si vprašanje nad odločitvami in skuša razumevati tudi stran, ki mu je prizadejala veliko gorja zlasti v povojnem času. Prav zato so njegovi spomini razmišljujoč pregled, ki ga ne obremenjuje sovraštvo in nenehna želja po maščevanju in polemičnosti. Kako drugačen je pri tem od nekaterih piscev našega časa pa tudi od pisca uvodnika v knjigo dr. Požarja. Besede ljudska oblast, borba, svoboda uporablja Marc brez narekovajev, iz pisanja, ki te besede spremlja tudi ni mogoče spoznati, da gre za ironiziranje. Razume, da partizanski boj ni izključno delo komunizma in da v njem sodelujejo tudi verni Slovenci. Ko ga nemški oficir vprašuje, če pozna na fotografiji duhovnika, ki spremlja pogrebni sprevod partizanskega komandanta Iztoka Turšiča, zataji svojega sobrata Bineta Bratina in pogreb na Otlici locira v kako rezijansko vas. Takega realizma je v knjigi mnogo, saj temelji tudi v spoznanju, ki ga je vodilo skozi vojna leta: »naj se duhovniki ne vtikajo v po-

litiko, ampak se omejijo na versko področje«. Tak odnos je izkazoval do partizanskih oblasti v Cerknem, pa tudi do domobranske propagande, ki se je silila na partizansko osvobojeno ozemlje.

Neutrarno stališče ga očitno po vojni ni moglo rešiti pred odnosom, ki ga je po priključitvi Primorske leta 1947 nova oblast namenjala duhovščini. Ta oblast mu je z neizdajo potnega lista onemogočila, da bi nadaljeval študij na rimski Gregorijani. Kot župnega upravitelja v Drežnici ga je doletela preiskava agentov Udbe. Ker se mu je zdelo, da so v odnosu do policije nekateri njegovi sobratje preveč premočrtni v zagovarjanju njih stališč, je skušal svoje obnašanje prilagajati razmeram. Tudi to ga ni rešilo pred zaporno kaznijo, zlasti pa ker ni priznal tistega, kar ni storil. V tem delu spominov se je spomnil nekaterih duhovnikov in njih obnašanja v razmerah policijskih preiskav. Morda pa je povzetek razmišljanj in spoznanj zajet v naslednjem odlomku; v njem Marc razmišlja o obtožbi in sodbi, ki ga je pripeljala v zapor:

»Zame je bilo takrat nepopisno razočaranje, kako da morejo predstavniki oblasti tako lagati, tako postopati z narodno zavednimi Slovenci... Kako romantična, pubertetniško nezrela je bila naša toliko opevana narodna zavest! Spraševal sem se, ali ni bil bolj življenjsko zrel in časom dozorel naš nekdanji profesor Ivo Juvančič? Ali pa Anton Bajt, Oskar Kogoj in še nekateri drugi? Toda pisano je, da se Bog šibkih poslužuje, da osramoti močne in mogočne.« Tak je vzorec Marčevega razmišljanja, bralcu še vedno ne daje popolnega odgovora, pač pa ga navaja k novim razmislekom.

Marčevi spomini so odličen zgodovinski vir za spoznavanje primorske zgodovine našega stoletja. Bolj psihološko pogojenost bi imela primerjava Črepinj s Kragljevimi Mojimi ječami. Oba sta sodobnika, le slabo leto starosti ju loči, Kragelj je tudi prej začel svoj zaporniški čas, seveda ne zaradi tega. Nobenega dvoma pa ne more biti, da je Marcu prav vedra narava pomagala premagovati težave časa. To je izkazoval tudi v soboto 11. junija v Biljah, ko je predstavitev knjige Črepinje sledila njegovim dopoldanskim zlati maši.

Branko Marušič

Janja Žitnik: Pero in politika

Pri Slovenski Matici v Ljubljani je izšla leta 1993 knjiga **Janje Žitnik: Pero in politika** in s podnaslovom **Zadnja leta Louisa Adamiča**.

Knjiga je dopolnjena doktorska disertacija Žitnikove z naslovom **Zadnje obdobje Adamičevega literarnega ustvarjanja**, ki je nastala leta 1991 v okviru raziskovalnega programa Inštituta za slovensko izseljenstvo SAZU v Ljubljani. Disertacijo je Žitnikova zagovarjala aprila 1992 na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Iz te disertacije je posebej objavila poglavje Pričevanje Adamičevih sodobnikov v samostojni monografiji **Louis Adamič in sodobniki: 1948-1951**, pri SAZU v Ljubljani 1992. Že prej — 1988 — pa je magistrirala na ljubljanski univerzi z delom: Geneza Adamičeve knjige **Orel in korenine**: Analiza končne redakcije. O Adamiču in njegovem delu pa je napisala še 11 razprav za zbornike in revije, tudi v angleščini. Tako je največji strokovnjak za Adamiča med Slovenci.

Louis Adamič, doma z Blata pri Grospljem, kjer se je rodil 1898; iz tretje gimnazije so ga 1913 izključili zaradi protiaustrijskega razpoloženja, odšel je v ZDA, bil sprva delavec, potem pisatelj in publicist. Leta 1932 je bil 11 mesecev v domovini in dobil snov za knjigo **Vrnitev v rodni kraj**, napisano v angleščini, ker je v tem jeziku pisal od 1924. Drugič je bil v Jugoslaviji 1949 in je dobil snov za zadnji roman **Orel in korenine**, ki je izšel po smrti 1952. Dne 4. sept. 1951 so ga najbrž ubili nasprotniki na domu v Milfordu, vendar njegova smrt ni bila pojasnjena.

Žitnikova je najprej predstavila politične razmere v svetu in v Jugoslaviji, kjer je prišlo do hudih sporov s Sovjetsko zvezo. Da bi komunistična partija Jugoslavije odbila sovjetske napade, je zaostрила »razredni boj« z nacionalizacijo obrti in pospešeno, pogosto prisilno kolektivizacijo zemlje. Policija Ozna se je še bolj posluževala stalinističnih metod v notranji politiki, gospodarstvu in kulturi. Ozna je popisala nad 55.000 ljudi, nad 16.000 »informbirojevcev« so odpejlali na Goli otok, kjer so trpeli nečloveške muke.

V Ameriki se je predsednik Truman v prvi polovici leta 1950 bal prodiranja komunističnih idej v državo, namesto njega je nastopil senator McCarthy in začel preganjati komuniste in njihove somišljenike. Izbruhnili je še korejska vojna, ki je prinesla Amerikancem po-

raze in umike, zamenjavo poveljnika MacArturja in končno zmago, a tudi zakone proti komunizmu.

Adamič je bil v Jugoslaviji od januarja do konca avgusta 1949, sestajal se je s Titom in vodilnimi oblastniki, gotovo je slišal za zatiranje ljudi, za Goli otok, v knjigi pa celò trdi, da se je na lastne oči prepričal, da v deželi ni nobene gverile in nobenih bojov z informbirojevci, popolnoma se je prilagodil taktiki jugoslovanskega vodstva. Razmere ga najbrž niso posebno motile, ker je bil ves ameriški čas levičarsko usmerjen, po pričevanju Andreja Kobala je bil tudi sovjetski obveščevalec. O tem je javno pisal v knjigi **Svetovni popotnik pripoveduje**.

Adamič je svojevrsten pisatelj, daleč od tradicionalnega slovenskega pisarja. Žitnikova piše o tem takole: »Umetniška ambicija oz. estetska nota je v njegovih romanih v ozadju in služi le kot pomožno sredstvo za doseg prvega cilja, torej za literarno utemeljitev idej in spoznanj, ki so družbenega in občeloškega značaja.«

V mnogih Adamičevih delih prevladujejo faktografski sestavki, npr. v delih **Moja rojstna dežela** in zadnji **Orel in korenine**, zato spadajo v literarni žurnalizem oziroma v dokumentarno prozo. Najbrž je Adamič zato tako malo znan med rojaki. Žitnikova si zastavlja tudi vprašanje, ali je Adamič slovenski ali ameriški pisatelj. Zdi se ji, da je obravnaval toliko slovenskih problemov, da je lahko prav toliko slovenski kot ameriški pisatelj, čeprav je pisal izključno v angleškem jeziku. To misel potrjuje še dejstvo, da predstavljata slovenska in slovenska izseljenska tematika skoraj polovico snovi, ki jo je obravnaval pisatelj v svojih delih.

V dobi, ki jo obravnava Žitnikova, je Adamič pripravljaval roman **Vzgoja Michaela Novaka**, ki si ga je zamislil že leta 1940, dokončati pa ga je nameraval v desetih letih. Opisati je hotel slovenskega izseljenca, po poklicu kovača, ki se naseli v Clevelandu in dela v neki nemški delavnici po 12 ur na dan. Tri desetletja pozneje je Novak lastnik uspešne tovarne orodja in po Adamiču »svečenik ameriške materialistične religije dela«. Obogatel je, postal neodvisen, se upokojil, prepustil tovarno sinovoma, potoval po svetu in premišljeval, kaj je »uspeh«, »kam gre Amerika«. Na koncu izdaja svoj časopis in piše sam o najrazličnejših pojavih življenja.

Romana ni dokončal, ker je moral oditi v Evropo, da bi našel nove snovi zanj. Toda v Jugoslaviji ga je očaral Tito, zato je sklenil, da bo napisal o njem roman **Orel in korenine**. Tito mu je naklonil 70 ur razgovorov in mu orisal svoje življenje od mladosti dalje, potem partizansko življenje in ureditev Jugoslavije. Tito je sestavil cel štab Adamičevih sodelavcev, ki so zbirali potrebno snov in jo prevajali v angleščino, da si je nabral Adamič več materiala, kot ga je potreboval.

Po vrnitvi v Ameriko je začel vneto pisati roman, toda ameriški stalinisti in jugoslovanski politični emigranti v ZDA so mu začeli groziti in ga napadati, napadala pa ga je tudi ameriška desnica s senatorjem McCarthyjem na čelu, da se je pisatelj čutil ogroženega, ni pa hotel odnehati. Sproti je pošiljal napisana poglavja Titu in drugim voditeljem, da so lahko cenzurirali in spreminjali besedilo. Nadaljeval je z delom, toda težave je imel z ženo Stello, ki je zbolela, potem pa se preselila od moža v Kalifornijo. Tudi sam je bil nekaj časa v bolnišnici, vendar se je vrnil na delo in knjigo skoraj končal, ko je nenadoma umrl 4. septembra 1951 — ustreljen — kdo ga je in zakaj, ni raziskano.

Rokopis knjige sta pripravila za natis žena Stella in urednik pri založbi Doubleday v New Yorku. Črtala sta eno tretjino rokopisa, in sicer: dolgo poglavje o položaju v svetu; poglavje o stari Jugoslaviji; končno poglavje, ki ponavlja že prej obdelano vsebino; črtanja in krčenja krajših delov, opomb, referenc.

Vsega skupaj sta črtala več kot dve petini besedila, razen tega sta na prvih 400 straneh objavljene knjige napravila še tri tisoč drugih popravkov. Vsi popravki pa kažejo, da je Adamič dobro obvladal angleščino. Knjiga je izšla 22. maja 1952 v New Yorku.

V slovenščini je izšel prevod Adamičeve knjige šele 1970 pri Državni založbi Slovenije. Prevedla jo je Mira Mihelič, druga izdaja 1981 na 598 straneh.

Janja Žitnik je v knjigi **Pero in politika** vsestransko predstavila Louisa Adamiča in njegova zadnja leta, to je od 1948 do smrti 1951, pri njegovem zadnjem romanu **Orel in korenine** pa je šla do posmrtno izdaje in slovenskega prevoda. Razgrnila je njegovo nazorsko in pisateljsko podobo, spregovorila o njegovem ustvarjanju in namenih, ki so ga pri tem vodili. Skušala je odgovoriti tudi na vprašanje, ali je Adamič slovenski ali ameriški pisatelj. Delo je podprto z bogatimi viri in opombami.

Martin Jevnikar

Liliana Spinozzi Monai: Dal Friuli alla Russia

Società Filologica Friulana v Vidmu je aprila 1994 izdala obširno knjigo večje oblike z naslovom **Dal Friuli alla Russia**. Mezzo secolo di storia e di cultura. In margine all'epistolario (1875-1928) Jan Baudouin de Courtenay. Po slovensko: Od Furlanije do Rusije. Pol stoletja zgodovine in kulture. Ob dopisovanju (1875-1928) z Janom Baudouinom de Courtenayem. Knjigo je pripravila prof. Liliana Spinozzi Monai, Beneška Slovenka, ki je bila prof. angleščine, potem se je vpisala na univerzo v Vidmu in doštudirala slovenščino, slovansko filologijo in druge predmete ter se posvetila raziskovanju. Odšla je v Sankt Peterburg na Akademijo znanosti in preštudirala Courtenayevo zapuščino, predvsem dialektološke tekste, ki jih je osebno zbral v nekaterih krajih Nadiških dolin med svojo prvo znanstveno odpravo k Južnim Slovanom v letih 1872 in 1873. Prof. Spinozzijeva jih je fotokopirala, nato pa je odšla v vasi, kjer jih je Courtenay zapisal, in primerjala zapis s sodobno govorico, ker je preteklo že 115 let od zapisa. Vse zapise je prilagodila današnji govorici, folklorni komentar je pripravil akademik Milko Matičetov in tako je nastala knjiga: **Jan Baudouin de Courtenay: MATERIALI** za južnoslovansko dialektologijo in etnografijo. IV. Ljudska besedila v prozi in verzih, zbrana v Nadiških dolinah leta 1873. Založništvo tržaškega tiska in Študijski center »Nediža« 1988. Knjiga je dvojezična — slovensko-italijanska.

V novi knjigi Od Furlanije do Rusije je avtorica ustavila pri vplivu, ki ga

je zapustil Courtenay v Furlaniji in Benečiji, kjer je živel desetkrat v razdobju štiridesetih let. Sem ga je najbolj privlačil način življenja in govorjenja prebivalcev južnega roba slovenskega sveta, ki je v dotiku z narodnojezikovnim romanskim in germanskim svetom, in to je važno za jezikoslovje na splošno, še posebej pa za slavistiko. Avtorica je že v uvodu poudarila, da je bil v začetku jezikoslovja Baudouin — »in initio erat Baudouin«.

Korespondenca v Sankt Peterburgu zajema 361 dopisnikov, toda večji del pisem je propadel v Rusiji med oktobrsko revolucijo, kar je hranil profesorjev zet M. Vasmer, je zgorelo v Berlinu med drugo svetovno vojno, veliko pisem je zgorelo 1944 v Varšavi, veliko pa jih je propadlo ob številnih selitvah.

Avtorica je objavila pisma 14 dopisnikov, izpustila je le Ivana Trinka, ker so njegova pisma že izšla drugod. V arhivu je shranjenih 12 Trinkovih pisem, vsa v slovenščini. V slovenščini so mu pisali še: Giovanni Domenis, duhovnik iz Špetra Slovenov, Anton Klodič, pisatelj in šolnik Klodičev iz Trsta in Štefan Valente, duhovnik iz Rezijske. V italijanščini pa so pisali Slovenci po rodu: Bruno Guyon, univerzitetni prof., Francesco Musoni, univ. prof. in zemljepisec, Carlo Podrecca iz Čedadada, odvetnik in zgodovinar. Pisma ne prinašajo znanstvenih novosti, v glavnem se nanašajo na jezikovna vprašanja oziroma na Courtenayeva potovanja. Nasprotniki so ga dolžili, da je panslavist, da propagira za Rusijo, saj je Benečija šele 1866 prišla pod Italijo, zato je bilo slo-

vensko in slovansko vprašanje živo in vroče. Vlada je naročila Pacificu Valussiju, naj ustanovi v Vidmu časopis, ki bo uspešno branil novi režim. Valussi je ustanovil Giornale di Udine in ga urejal do smrti 1893. List je bil bojevit in ves čas protislovenski: Slovenci se morajo poitalijančiti, »to bo najtrdnjša obramba naših mej«.

Veliko hrupa je zbudil Carlo Podrecca s svojo knjigo Slavia Italiana, v kateri da je preveč pohvalil beneško republiko in njeno politiko do beneških Slovencev. V te spopade je posegal tudi z dodatki k Slavii in s časopisnimi članki. Oglašal se je tudi Baudouin s predavanjem Sugli Slavi d'Italia, s poseganjem v razmere in končno z obsodbo Mussolinija in njegovih zaradi ravnanja s Slovenci v Gorici.

Dokumentirana kronologija »slovanska vprašanja« obsega 22 strani in je sama po sebi pomembna razprava sestavljalka te knjige. Očitno je, da od obljub leta 1866 — »dobili boste več, kot ste imeli pod Avstrijo« — ni bilo nič, saj so Benečani še danes tam, kjer so bili leta 1866, morda so odpadle samo obljube. Nekaj pa se je le spremenilo: Società Filologica Friulana, ki je knjigo izdala, je dovolila ali prenežala, da so pisma Ivana Domenisa, Antona Klodiča in Štefana Valenteja natisnjena v slovenskem izvirniku in italijanskem prevodu. Pred časom bi bilo to nemogoče.

Profesorica Liliana Spinozzi Monai je opravila ogromno delo, saj ni samo pripravila in po potrebi prevedla Courtenayeva pisma, ampak jih je tudi bogato dokumentirala. Vsakemu dopisniku je dodala življenjepis in označila njegov pomen za furlansko družbo, kar ni bilo lahko, saj v prejšnjem stoletju Furlani niso imeli ustanov in družb, ki bi jih povezovala in usmerjale njihovo delo. Zanimivo je, da avtorica ni našla nobene Courtenayevega pisma, ki ga je poslal ta komurkoli v 40 letih dopisovanja. In vendar so bili med prejemniki vseučiliški profesorji, odvetniki, duhovniki in drugi izobraženci, ki so najbrž nekaj časa pisma hranili, po njihovi smrti pa je vse propadlo, ker ni bilo nikogar, ki bi to zbiral in hranil.

Avtorica je tudi skrbno obnovila tedanje kulturno in politično življenje v Furlaniji, ki ga je zajela zlasti iz številnih časopisov, ki so izhajali v Vidmu, in seveda iz pisem. Iz vsega tega, pravi

Slovenska prosveta in Zveza slovenske katoliške prosvete

razpisujeta

XIX. tekmovanje zamejskih amaterskih odrov

MLADI ODER

Tekmovanja se lahko udeležijo amaterski odri, ki delujejo v naši deželi.

Tekmovanje traja do konca leta 1993. Izid bo javno razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku februarja prihodnjega leta.

Skupine, ki se nameravajo udeležiti tekmovanja, morajo javiti svojo udeležbo enemu od obeh prirediteljev.

Za vsa podrobnejša pojasnila in prijave se je treba javiti na naslov SLOVENSKA PROSVETA, Trst, ulica Donizetti 3, tel. 370-846 ali pa ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE, Gorica, viale XX Settembre 85.

v uvodni besedi prof. Giuseppe Franciscato, »je znala Spinozzijeva najti sledove tistega »malega sveta« (piccolo mondo), ki se je nekaj let obdržal živ v pogostih posredovanih idej in informacij«.

V knjigi so fotografije važnejših dopisnikov, prav tako so posneta nekatera rokopisna pisma. Tako je avtorica poskrbela za vse, kar dela knjigo pri kupno in bogato.

Martin Jevnikar

Minka Lavrenčič Pahor: Primorski učitelji

Znana tržaška kulturna delavka Minka Pahor, rojena Lavrenčič, je izdala pri Odseku za zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu 544 strani debelo knjigo: **Primorski učitelji**. 1914-1941. Prispevek k proučevanju zgodovine slovenskega šolstva na Primorskem.

Naslov in podnaslov kažeta na to, da prikazuje knjiga križev pot učiteljc in učiteljev, ki so ga prehodili od začetka prve svetovne vojne in priključitve slovenskih krajev Italiji, preko fašistične raznarodovalne politike, do začetka druge svetovne vojne. Skupno je avtorica prikazala 1280 učteljc in učiteljev, za katere je zbrala vse dosegljive podatke o življenju, izobrazbi in službovanju. Na ozemlju, ki je pripadlo po Rapalski pogodbi Italiji, je bilo 326 javnih osnovnih šol s slovenskim učnim jezikom, in vse so bile polno zasedene s slovenskimi učnimi močmi, ki so bile usposobljene in na višini tedanje pedagoške znanosti.

Toda vso to urejenost je Gentilijeva šolska reforma leta 1923 ukinila, vpeljala italijanski učni jezik, učitelje, ki se niso hoteli ukloniti novemu redu, ali so se zdeli novim oblastem sumljivi, pa premestila v notranjost države, poslala na cesto ali pregnala v Jugoslavijo.

Številke prizadetih učteljev so strahotne. V Jugoslavijo so jih poslali 316, čeprav niso imeli tam nič opraviti, saj so se rodili na ozemlju Italije in bili italijanski državljani. Seveda jih slovenske oblasti niso pustile na cesti, ampak so vsem podelile primerne službe na šolah po vsej Sloveniji. Odpustili so 168 učteljc in učteljev in jih pustili brez službe, pogosto z družino in brez sredstev. Nekateri so odšli domov k star-

šem, drugi so si pomagali s kakim priložnostnim delom, da so se preživeli.

Premestili so 402 učtelja, vse v južno Italijo, kjer so bile nezdrave in primitivne razmere. Tako so premestili Jožefa Berceta iz Oseka v Vipavski dolini v Casarno blizu Lecceja, njegovo ženo učteljico pa so poslali še 80 km dalje v Oris. Župnik iz Casarana je pisal Bercetu, naj nikar ne hodi tja, ker je kraj sila nezdrav, brez vode in malaričen. Tudi primerne stanovanja ni. Preostal mu je le odhod v Slovenijo, kjer je dobil mesto v Svečini pri Mariboru.

Vendar so mnogi, ki so jih prestavili v južno Italijo, zapuščali nove kraje, ker se niso mogli vživeti v razmere in odšli v Slovenijo. V Italiji jih je ostalo samo 64. Več učteljc se je v Italiji poročilo z Italijani, in ker so bile odrezane od slovenskega sveta, so skoraj pozabile materinščino. Ko se je avtorica te knjige obrnila nanje za podatke, so se v italijanski slovenščini opravičevale zaradi slabega znanja slovenščine in poslale podatke. Nekateri pa so ohranile narodno zavet, naučile svoje otroke slovenščine in jih povezale z rodnim domom. Vse je bilo seveda odvisno od ljudi samih in razmer, v katerih so se znašli.

Misel na knjigo o primorskih učteljih se je porodila učtelju in kulturnemu delavcu Dragu Pahorju, ker se mu je zdelo primerno, da bi se leta 1973 spomnili petdesetletnice Gentilijeve šolske reforme, ki je razgnala primorske učtelje in uničila slovenske šole. Ker pa je imel Drago Pahor drugo delo, se je pod njegovim strokovnim vodstvom lotila dela njegova žena učteljica Minka Lavrenčič Pahor, ki so jo tudi odpustili iz službe. Po smrti Dragota Pahorja 1980 se je materi pridružil pri delu prof. Samo Pahor, strokovnjak za domačo zgodovino.

O virih piše urednica naslednje: »Viri zbranih podatkov so najraznovrstnejši. Od osebnih pričevanj, zbranih z anketo (preko 560 odgovorov), in dopisovanjem, preko dnevnega in drugega časopisja, uradnih staležev in neuradnih ročnih zapisnikov do arhivskega gradiva. Tu je treba predvsem omeniti službene liste šolskega oddelka banovinske uprave v Ljubljani, dokumentacijo (osebne mape) šolskega nadzorništva v Tolminu, fond prefektore v Pulju, vpisnice goriškega in ljubljanskega učteljišča ter matične knjige župnij in občin. Nadalje podatki občin in ravnateljstev v Italiji, kamor so bili premeščeni pri-

morski učtelji in za katere smo mi za prosili.«

Dela je bilo ogromno, Pahorjeva in sin Samo sta se v nekaterih krajih ustavila po več dni, da sta pregledala različne vire. Mnogokrat pa ni bilo odgovorov in vsa iskanja niso koristila. To je očitno v osrednjem poglavju **Podatki o življenju in službovanju primorskih učteljev**. Pri vseh so navedene rojstni podatki: vsaj letnica, rojstni kraj, leto mature in kraj, usposobljenostni izpit leta in v kraju, službovanje z letnicami in kraji. Pri številnih so navedene poroke in smrti z letnico in krajem. To je bilo zamudno delo, saj je bilo treba zbrati za 1200 ljudi, ki so živeli v Sloveniji in Italiji, brez povezave, najosnovnejše podatke. Zato je pri nekaterih pokrito s podatki vse življenje, pri drugih so vrzeli. Za primer vzemimo povojnega nadzornika osnovnih šol v Trstu Ivana Benčiča: »Rojen 7.5.1893 v Kopru. Maturiral v Gorici leta 1912. Usposobljenostni izpit opravil leta 1914. Umril 11.11.1962 v Trstu. Službovanje: 12.5.1912-1914 Hrpelje, 1914 Mobiliziran, prišel v rusko ujetništvo in se udeležil oktobrske revolucije kot kapetan boljševiške konjenice. 1920-1922 Podgraje. 1922-1923 Hrpelje. 1924-1925 Jelšane. 1925-1930 Podgrad. Premeščen v notranjost države. 30.9.1930-1931 Neapelj. 1.10.1931-1938 Pregarje. 1938-1941 Prem. 1941-1944 Podgrad. 15.12.1944-1945 Trst. 1.10.1945-1.10.1959 Trst (šolski nadzornik za slovenske šole). Upokojen.«

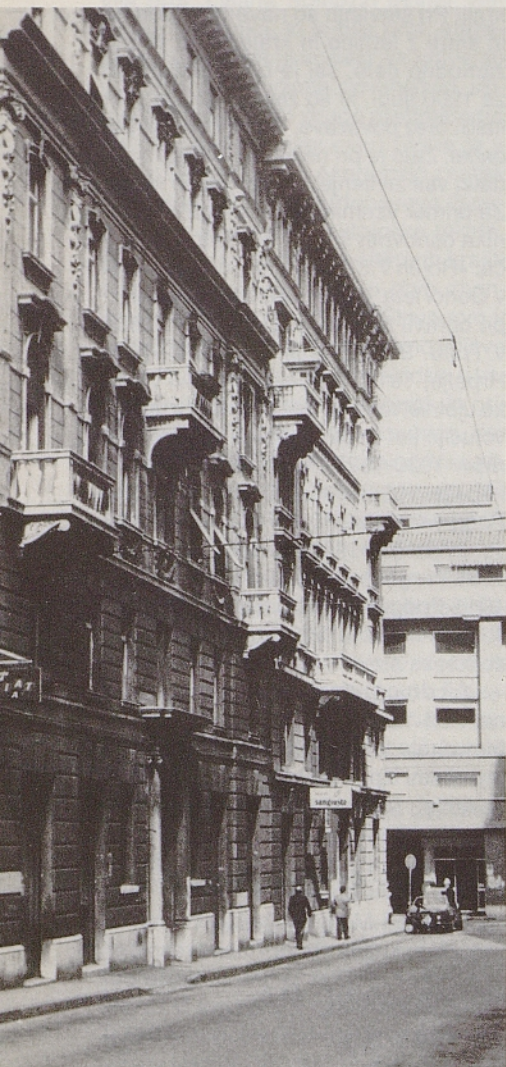
Ali drug primer: Marija Cej: »Rojena 14.3.1870 v Trnovem nad Gorico. Maturirala leta 1889 v Gorici. Usposobljenostni izpit opravila leta 1892. Službovanje: 1889-1915 Bilje. Ob izbruhu vojne odšla v taborišče Wagnerja in tam nadaljevala s poučevanjem. Ni znano, kam je odšla po vojni.«

Avtorica Minka Pahor je napravila vse, da je knjiga zgodovinsko resnična in popolna, kolikor je bilo mogoče doseči. Čeprav pa se zdi, da gre le za gole podatke, piše o tem v spremni besedi Ciril Zlobec naslednje: »Včasih so gole številke in najbolj skopi podatki pretresljivo pričevanje o velikih prelomih v življenju posameznika ali naroda. Treba jih je samo skrbno prebrati in se jim prepustiti, da nas prevzamejo, ko jim sami dodamo manjkajoče, zamolčano, izpuščeno.«

Ob branju čutimo, koliko tragedij so doživeli primorski učtelji, ki so jih nesmiljeno razgnali po svetu.

*Prispevajte
v sklad za kulturo
in za naš sedež
v središču mesta*

**AKCIJA
10.000 LIR
ZA KULTURO**

V končnem poglavju **Križev pot primorskih učiteljev** je Pahorjeva natančneje opisala osemdeset hujših primerov križevega pota, ki se ni začelo šele z nastopom fašizma, ampak s prvim italijanskim prihodom v Trst, končalo pa se ni z Mussolinijevo smrtjo in vojnim porazom, ampak je seglo še naprej. Ko je bil npr. spor za šolske prostore na ulici Sv. Frančiška in »je italijanska učiteljica zaklenila vrata slovenskim učite-

ljem, da niso mogli vpisovati otrok v slovensko šolo, je Ferjančičeva Gizela vpisovala otroke kar na pločniku pred zaprtimi šolskimi vrati«.

Knjiga je bogato ilustrirana s fotografijami učiteljic in učiteljev, z zgodovinskimi fotografijami, s skupinskimi slikami, okrožnicami, odloki in drugim zgodovinskim gradivom. Napisana je tako stvarno in zgodovinsko podprto, da spada v vsako slovensko družino.

Martin Jevnikar

Pravkar je v založbi Mladike izšel zbornik

SEVERNI KRIŽ

SLOVENSKI UTRINKI NA UMETNIŠKEM
IN MISELNEM NEBU
IZBRANI IN PONATISNJENI
ZA SEDEMDESETLETNICO
KI JO SLAVI

ALOJZ REBULA

Trst, 21. julija 1994

V pripravi so še:

- **italijanska izdaja »Brižinskih spomenikov«** (avtorja dr. Janko Jež in Paolo Parovel)
- **slovar »Lažni prijatelji«** (avtorica prof. Diomira Fabjan-Bajc)
- **zbornik Draga 93**
- gramofonska laserska plošča **»Gallusovo zvočno bogastvo«**

SLOVENSKA AGENCIJA ZA BOLJŠO VOLJO

Senzacija: predstavlja se nova krovna organizacija

Obveščevalni službi ČUKa je uspelo prestreči kopijo razglasa, s katerim se misli v kratkem predstaviti zamejskim Slovencem nova krovna organizacija.

Glasi se:

»Slovinci, è ora di finirla! Z zmago velikega prijatelja Slovencev Silvia Berlusconija prihaja nov čas: nov čas ne samo novega ozaveščanja, ampak tudi novega nastopanja in ukrepanja. Poglejte, kako so Italijani pometli z vsemi svojimi prejšnjimi strankami zaradi njihove pokvarjenosti in koruptnosti. Slovenci pa še metlišč nismo urezali! Bomo torej Slovenci, ki so nas doslej vsi manipulirali, samo gledali? Bomo gledali, kako samo-

zване krovne organizacije pijejo naš denar? Zato jaz, inž. Janez Pavel Bimboč-Bimbocci, sredi splošnega mrtvila jemljem pobudo v svoje roke in razglašam ustanovitev res nove, res demokratične, res nadstrankarske, res krovne organizacije s simbolnim imenom SLOVENSKE GOSPODARSKO PROSVETNE KOKLJE.

KOKLJA se prepozna v vladnem liberalno-demokratsko-nacionalnem polu. Njen grb je koklja z razpetimi perutmi nad rožastimi piščančki na sinjem polju. Vsak kokljaš bo borec za slovenske pravice v Italiji in za italijanske pravice v Sloveniji.

Predstavitve programa KOKLJE bo v sivi dvorani hotela Excelsior konec julija. Dostop bo možen samo z vabili. V gosteh upamo imeti predstavnika bratske Gombačeve Slovenske gospodarske prosvetne skupnosti. Povabili pa bomo tudi, trdno prepričani v njihovo udeležbo, visoke predstavnike slovenskih oblasti iz Ljubljane, Maribora in Slovenj-gradca. Svojo udeležbo je obljubil kakšen viden predstavnik slovenske primorske kulture.

Na predstavitvi bo razložena zamisel o ustanovitvi javne finančne družbe FiniPrimorska, kamor naj bi se stekala finančna pomoč iz Slovenije. Zahtevali bomo financiranje zakona 19/91 za športne in kulturne dejavnosti slovenskih organizacij Julijske krajine. V posebni noti SGPK bomo zahtevali nujnost »demokratičnega nadzorstva« nad Primorskim dnevnikom, nad Mladiko in Pastirčkom.

Za iniciativni odbor Slovenske gospodarske prosvetne koklje —

inž. Janezpavel Bimboč-Bimbocci

Izložba oslarij

Napovedovalci in časnikarji TV Slovenija se še niso sprijaznili s tujkami, predvsem z naglasi tujih besed in imen, čeprav jih že nekaj desetletij brez kakršnegakoli dvoma predpisuje Slovenski pravopis. Neverjetno izgovorjena imena in besede slišimo ne samo v poročilih, temveč tudi v dokumentarcih, prevedenih iz angleščine ali nemščine, ko se pri snemanju nič ne mudi. Tako smo pred časom slišali o nekem **Savoranoli**, kakor da ne bi nihče pri snemanju asistiral ali pa delo potem kontroliral. Še naprej slišimo o nekih **kategórijah**, o **ántiki**, o **kólosu**, o **diplomáciji**, o **afrodízijakah**, o nekih **Kúpidih**, o nekih **kombinácijskih** ukrepih, spet in ponovno o **revízijah** ali pa o neki **rotácijski** peči, ali kaj podobnega. Tudi **múčenci** so nas nekajkrat presenetili. Marsikaterega poslušalca pa je vrglo, ko je slišal o novomeški **kapitéljski cerkvi**, ali pa o rimskem kralju **Séptimu Séveru** (prav seveda Septímiju Sevêru). Pa tudi pri kakšnem modernem imenu na TV Slovenija se mnogim rado spotakne (**Kualalúmpur**). Čista ignoranca je nekemu časnikarju, ki si je že prej pridobil sloves z neko sicer bolj obremenjujočo zadevo, dovolila, da je označil Danteja za renesančnega pesnika. Zunaj vprašanj pravopisa in splošne kulture pa je reklama, pri kateri smo zvedeli, kako dobra je **omaka iz pelatov**, ali pa, kako ženske bolje likajo s **stira e ammira**, pri čemer se je zgodila nezgoda tudi z naglasom (ámmira).

Tu je zbranih samo nekaj cvetk, ki jih je zapisal ne najvnetežji gledalec slovenskega TV programa, kaj vse bi še naštel strokovnjak.

ZA SMEH IN DOBRO VOLJO

Zdravnik meri bolniku pritisk.

»Ne vem, ali je moj aparat pokvarjen ali pa ste vi mrtvi.«

—o—

»Na svojo tajnico se lahko popolnoma zanesem: že dvajset let dela vedno isto napake.«

LISTNICA UPRAVE

PODPORNE NAROČNINE SO NAKAZALI:

Emo Škabar, Trebče 40.000 lir; Grazia Gerdol, Trst 50.000 lir; Anna Zahar, Zatrežec 50.000 lir; Ana Tomišič Tul, Mačkolje 80.000 lir; Alfonz Žužek, Mavhinja 35.000 lir; Herman Jazbec, Nabrežina 50.000 lir; Alojz Povhè, Švica 50.000 lir; Cveto Ukmar, Trst 50.000 lir; Valentin Frančeski, Izola 60.000 lir; Jože Kanduč, Bari 50.000 lir.

DAROVİ V TISKOVNI SKLAD:

Družina Marc, Sesljan 10.000 lir; Alojz Ivan Hlede, Števerjan 10.000 lir; Marko Udovič, Trst 50.000 lir; Boris Tomažič, Opčine 20.000 lir; Mario Zahar, Zatrežec 10.000 lir.

Ob obletnici smrti prof. Jožeta Peterlina daruje 70.000 lir v sklad Mladike Joži Peterlin z družino.

H.P. daruje v spomin na Franca Jezo ob 10-letnici njegove smrti 100.000 lir za sedež v ulici Donizetti.

Ob obletnicah smrti Lojzke in Jožeta Peterlina darujeta Lučka in Anka 150.000 lir v sklad Mladike. V isti namen daruje F.V. 20.000 lir.

Vsem darovalcem prisrčna hvala.

Pri uri računstva napiše učiteljica na tablo: »2:2«. Potem vpraša učence: »Kaj to pomeni?«

Učenec iz zadnje klopi: »Delitev točk — igra neodločena.«

—o—

Pevca se pogovarjata.

»To je že prav, da nas najini navijači vidijo enkrat nastopiti skupaj.«

»Kako najini? Mislim, da je tvoj na počitnicah.«

—o—

»Mama, tukaj berem, da v gledališču iščejo nove statiste. Kdo so to?«

»Ljudje, ki le okrog postajajo in nimajo nobene besede.«

»Ali ne bi bilo to nekaj za očka?«

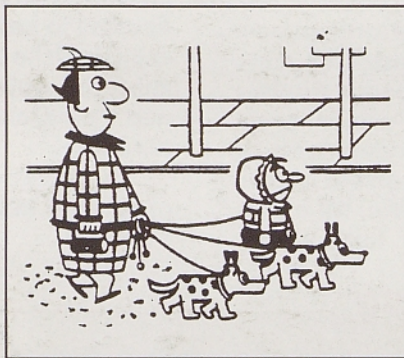
—o—

»V kazalcu imam iver.«

»Najbrž si se po glavi popraskal.«

—o—

Vaški zdravnik pripne na vrata listek: »Sem na kosilu v krčmi 'Pri vrčku'. Če ne znate brati, izročite županu, da vam ga prebere.«

— Zakaj toliko stroškov za hrano? Kam je vsa ta hrana šla? —

Mati pride vsa obupana k razredniku svojega sina: »Kaj res ni nobene možnosti več, da bi moj sin lahko razred izdelal?«

»Nobene. S tem, kar vaš sin ne zna, bi lahko še dva učenca obsedela.«

—o—

Bojazljivi fant sedi v letalu zraven zelo mične mlade dame, a nima poguma, da bi jo nagovoril. Čez nekaj časa pa le zbere korajžo: »Oprostite, gospodična, ali tudi vi potujete s tem letalom?«

—o—

Oče obiše svojega sina v mestu, kjer ta študira. Vlak pripelje zgodaj zjutraj in oče se takoj napoti k sinu. Ko pozvoni, se pojavi na vratih gospodinja.

Oče: »Ali ne stanuje tu študent Rot?«

»Ja. Kar noter ga prinesite in ga položite v prvo sobo na desni.«

tipo-lito
graphart

TRST
Drevored D'Annunzio 27/E
Tel. 040/772151

Pohišvo

Korsič

Anton Korsič

1963 - 1993

30-letna izkušnja za opremo vašega doma

Prodajalna:

TRST, Ulica S. Cilino 38 - Telefon 040/54390

Dom in delavnica:

TRST, Ulica D. Chiesa, 91 - Telefon 040/571326

POSEBNI POPUSTI!

OBIŠČITE NAS!